

VEREENIGING

TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1894—1895.

*Vergadering van Zaterdag 13 April 1895,
's avonds te 7½ uur,*

Voorzitter : Luit.-Kolonel PLANTENGA.

De VOORZITTER deelt mede dat Generaal Netscher verhinderd is de vergadering van heden avond bij te wonen, zoodat hij als onder-Voorzitter, de eer zal hebben, zich met de leiding der bijeenkomst te belasten.

Aan de orde is de ballotage van kandidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren Koster en Cool met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden aangenomen de heeren : L. Mulder, Oud-Inspecteur van het Lager Onderwijs en Mr. M. C. Piepers, Oud-Vice-President van het Hooggerechtshof in Ned.-Indië, beiden te 's-Gravenhage; P. A. A. Olrée, 1e Luitenant der Infanterie te Maastricht, en M. J. Menso, 2e Luit. der Cavalerie te Zutphen.

De VOORZITTER : Alvorens het woord te geven aan den spreker voor heden avond, wensch ik een korte mededeeling te doen naar aanleiding van twee ingekomen brieven, die het bestuur besloten heeft in dit Verslag als bijlage te doen opnemen.

De bedoelde brieven hebben betrekking op de in November 1894 te Breda gehouden vergadering. De Heeren, die het Verslag dier bijeenkomst hebben gelezen, zullen zich vermoedelijk herinneren, hoe door den spreker van dien avond, de Luit.-Kolonel De Bas, werd medegedeeld, dat hij bij een bezoek aan Hondskoote, (een klein plaatsje niet ver van Duinkerken) op een aldaar in 1890 ter eere van de Fransche wapenen opgericht gedenkteeken o. a. de volgende woorden gebeiteld vond »Le 8 Septembre 1793 l'armée française, se conformant aux »indications de Lazare Carnot, membre du comité de salut »public, attaqua près de Hondskoote les Autrichiens et les »Hollandais et remporta sur eux une victoire décisive."

De Luit.-Kol. de Bas en zijn reisgenoot de Oud-Majoor A. C. Baron Snouckaert van Schauburg werden zeer onaangenaam getroffen door deze woorden, die, wat de Hollandsche troepen betreft, eene onjuistheid verkondigden. Onze troepen werden daar niet verslagen, om de eenvoudige reden dat zij er niet tegenwoordig waren! en de heer de Bas heeft zich beijverd, om die voor ons nationaal gevoel minder vleierende fout hersteld te krijgen.

Met welken uitslag zijne loffelijke en vlijtige pogingen zijn bekroond, moge blijken uit de twee hierachter woordelijk afgedrukte brieven over dit onderwerp. (1)

Wij wenschen den heer de Bas geluk met het door hem behaalde schoone resultaat, — wij verheugen ons als Nederlanders over het herstellen dezer historische fout en wij brengen hulde aan de hoogst welwillende en ridderlijke medewerking daarbij van de Fransche autoriteiten ondervonden.

De vergadering betuigt door herhaald applaus hare instemming met de door den Voorzitter gesproken woorden.

De heer DE BAS: Met groote ingenomenheid, Mijnheer de Voorzitter! ontving ik, onder de vereerende instemming der vergadering, uwe gelukwenschen betreffende den alleszins gunstigen uitslag van het protest, te Hondskoote met mijn vriend

(1) Zie de Bijlage achter dit verslag.

A. C. Baron Snouckaert van Schauburg aangeteekend tegen de voor Neêrlands wapeneer hinderlijke misstelling op het gedenk-teeken van 8 September 1793. Mijn dankbetuiging geldt vooral nu lof aan de loyale houding van Frankrijk bij deze aangelegenheid. Zeker zal 't u niet verwonderen, dat de burgemeester van Hondschote sarcastisch het hoofd schudde en glunder lachte, toen wij te zijnen raadhuize, nabij Duinkerken wellicht geïnspireerd door de vrijmoedigheid van Jan Bart, tegenover den »Maire» beleefd maar hoofdig volhielden dat de inscriptie fout was, tegenover *elkander* dat het woord »Hollanders» uit dat gesteente *moest* en *zou* verdwijnen.

Na ernstig en rijp onderzoek der dezerzijds verstrekte bewijsstukken door den Franschen gezant, den heer Louis Legrand alhier, en door de heeren archivari van het »Departement du Nord» hebben onze Fransche vrienden geen oogenblik gearzeld om ongelijk te erkennen en — te herstellen. Dat is een der groote natie waardige handeling! Een fout te begaan, is geen schande: wél, tegen beter weten, daarin te volharden.

Maar nog voor een andere zaak, in verband daarmede, Mijnheer de Voorzitter! vroeg ik een oogenblik gehoor. De ondervinding van Hondschote heeft op sprekende wijs het nut aangetoond eener aan de krijgsgeschiedkundige wetenschap verwante studie: namelijk die der kennis van vroegere korpsen, van uniformen, wapenen, onderscheidingsteekenen, militaire uitrusting en dergelijken. Wanneer de grove fout op het monument ter markt van Hondschote niet ware toegelicht, ook voor den »Maire» en zijne ambtenaren, door het schilderij van Bélanger in de raadzaal, waarop — vooral volgens de opmerkingen van den majoor Snouckaert van Schauburg. — geen enkele Nederlandsche uniform van dien tijd voorkomt, dan zou daar ginds ons »*t zal er uit*» niet zoo bout gesproken zijn. Dat schilderij steunde ons protest als een machtige getuige. De bewijsstukken uit Harer Majesteits Huis-Archief en het Algemeen Rijks-Archief hebben het overige gedaan en het pleidooi zonder verdere tegenspraak gewonnen.

Langen tijd werd de kennis van vroegere korpsen, uniformen, enz. eenvoudig beschouwd als een aardige liefhebberij,

zonder dat men lette op het nut en de beteekenis daarvan. Allengs won een ernstiger overtuiging veld: getuigen de schoone werken en atlassen van Jähni, de kostbaar geïllustreerde uitgaven betreffende de vroegere en tegenwoordige uniformen van het Fransche leger door Neufville, Detaille, Titeux (1), Lienhart en anderen; inzonderheid het hoogst belangrijke werk van Richard Knötel: »Uniformenkunde" met de militaire kleeding van schier alle natiën in de 18de en de 19de eeuw. Van laatstbedoelde uitgave zijn sinds 1890 reeds vijf deelen, elk met 50 tot 60 losse platen en toelichtende tekst verschenen. Dank zij hoofd en hand onzer kunstvaardige landgenooten, der heeren Hoyne van Papendrecht en kapitein Staring, zijn ook de Nederlandsche uniformen uit den tijd van koning Lodewijk, de Noord- en Zuid-Nederlandsche korpsen van 1815 bij Quatre-Bras en Waterloo — de »Cheval-legers", thans het 3de regiment huzaren hier ter stede, de reeds lang verdwenen huzaren van Croy n°. 8 en de karabiniers van Trip, de lichte dragonders n°. 4, de rijdende artilleristen van Gey en Khramer enz. — in dat standaardwerk waardig vertegenwoordigd. De Nederlandsche uniform-rok handhaaft daar tegenover het buitenland de traditiën van het Nederlandsche leger. Zijn wij goed ingelicht, dan zal spoedig een onzer groote uitgever-firma's, tredende in de voetstappen van wijlen onzen verdienstelijken landgenoot Teupken, zijn arbeid voortzetten. De »épauletten-tijd" hier te lande, in Oost- en West-Indië verdient alleszins ook in beeld te blijven bewaard.

De openlijke tentoonstelling van vroegere uniformen, wapenen en oud-krijgsmateriëel maakt de studie der krijgsgeschiedenis aanschouwelijk. Het prachtwerk onzer Nederlandsche krijgsgeschiedenis sinds den Tachtigjarigen oorlog en de krijgsvorrichtingen in Nederlandsch-Indië sinds de eerste tochten van Houtman mogen tot het hart spreken, de nationale geest stalen en verheffen.

Evenals bij een goed geordend gemeente-archief een oudheids-

(1) Historiques et uniformes des régiments de l'armée française — texte et dessins par E. Titeux, Lieutenant-Colonel breveté. Librairie centrale des Beaux-Arts 13, Rue Lafayette, Paris 1893.

kamer behoort; evenals het Rijks-Museum te Amsterdam het onmisbare supplement vormt van Rijks- en gewestelijke archieven, hopen wij ook naast het Nederlandsche Krijgs-Archief der toekomst een Krijgs-Museum te zien verrijzen.

De grondstof daarvoor ligt voorhanden maar is wijd verspreid in muséa en kunstkamers, in onze militaire arsenalen, in het Rijks-Museum, waaraan Baron Snouckaert van Schauburg een deel zijner kostbare verzameling heeft geschonken, in de collectie Roosdorp, vroeger in bewaring op de Koninklijke Militaire Akademie te Breda, in het Koloniaal Invalidenhuis, ook bij vele particulieren, die zeker gaarne iets van het hunne aan een Krijgs-Museum zullen afstaan, waar het onder 's Rijks toezicht goed worde bewaard.

Ook de plaats voor zoodanig Krijgs-Museum is aangewezen: namelijk de Groote Zaal, meer algemeen bekend onder de vernederende benaming van Loterij-zaal, op het Binnenhof alhier. Geen schooner plaats voor een Nederlandsch Krijgs-Museum, dan dit door Floris V gestichte gebintje. Daaraan zijn de schoonste herinneringen van de opkomst en den bloei onzer oude Republiek, ook de waarschuwende geheugenis aan haar val verbonden. In die halle vereenigde Philips van Bourgondië de ridders van het Gulden Vlies, waarvan onze Militaire Willems-Orde in rechte lijn afstamt. Geen beter bewaarplaats voor Neêrlands vroegere en latere militaire kleederdrachten en voor ons oud wapentuig dan daar. Geen betere gelegenheid tot waardeering der krijgsmachten, die gedurende den strijd met Spanje, later ook tegenover Albion en Lodewijk XIV de fiere raadslagen onzer Oranje-Vorsten, onzer Staten-Generaal en van Hollands Raadspensionnarissen uitvoerden en metterdaad steunden. Die krijgsmachten hebben onder de regering van den Koning-Stadhouder Willem III gansch Europa ontzag ingeboezemd. De staatkundige geschiedenis en de krijgsgeschiedenis behooren onafscheidelijk bijeen. De politieke overwegingen in de Staten-zalen en der oud-Stadhouderlijke Secretarie op het Binnenhof vormen één geheel met de verrichtingen harer krijgsmachten, legerbevelhebbers en vlootvoogden. Nog altijd vergadert Neêrlands hooge regering op het Binnenhof. Doch de Groote Zaal, waar de

Algemeene Staten Spanje's koning hebben vervallen verklaard van de heerschappij over Noord- en Zuid-Nederland; waar in het midden der 17de eeuw de Grootte Vergadering onder de leiding van Cats raadpleegde over de Unie, de Religie en de Militie; in welks omtrek de voornaamste gebeurtenissen van 's lands historie zijn afgespeeld — die hoogst merkwaardige zaal is in verval geraakt. In een belendend vertrek draait thans het rad van fortuin: alsof het toeval den spot wilde drijven met het beraad en het overleg van Neerlands bestuurders.

Men wijze der Staatsloterij de deur, herstelle de Grootte Zaal in haar ouden luister, make den omtrek vrij tot opstelling van vroeger krijgsmaterieel, versiere haar zoldering en hare muren als in vorige eeuwen met veroverde vaandels en standaarden. Men wijde haar tot een gedenkzaal aan Neerlands krijgs- en heldendaden, tot oudheidskamer voor krijgsgeschiedkundige studiën.

Zoo goed als Berlijn of Parijs mogen Nederland en de koloniën zijn fierste herinneringen en het wapentuig vertoonen, waarmede zoo menige overwinning is behaald. Zulks zal strekken tot meerdere waardeering door eigen landgenooten en tot samensmelting van volk en leger, bovendien ontzag wekken bij den vreemdeling.

Omdat het protest tegen de misstelling te Hondschoote in den boezem uwer vergadering ter sprake kwam, wenschte ik een daaruit voortgevlodid denkbeeld, hetwelk voor verwezenlijking vatbaar schijnt, ook voor de eerste maal in onzen militairen kring te bespreken. Wellicht geve zodoende de zoo gracieuselijk door Frankrijk te Hondschoote herstelde fout den eersten stoot aan de wording van een Krijgs-Museum, tot meerdere verspreiding van kennis omtrent Neerlands krijgsgeschiedenis.

Nogmaals dank, Mijnheer de Voorzitter, voor uwe hulde aan de bekende edelmoedigheid der Fransche natie!

(*Toejuichingen.*)

Het woord is thans aan den heer G. B. Hooijer, gep. luitenant-kolonel van het Ned. Indisch leger, tot het houden zijner voordracht over *militaire moraal*.

De heer HOOLJER :

Mijne Heeren !

Voor eenigen tijd had ik wat na te snuffelen op militair gebied en nam ik daartoe de verslagen dezer Vereeniging ter hand.

Zij bevatten toch een reeks van opstellen, waarin mannen van naam, kunde en ondervinding het beste hebben neergelegd, wat zij — ieder op zijn eigen speciaal terrein — hadden opgemerkt en weten te verzamelen.

Ik vond dan ook wat ik zocht.

Voor ik scheidde van het stapeltje boeken, ging ik eens na hoeveel verschillende onderwerpen van achter dezen kathedraal werden behandeld en toen kreeg ik een gevoel van medelijden met hen, die in den vervolge zouden worden aangezoekt hier een spreekbeurt te vervullen, want de meest belangrijke militaire kwestieën hadden reeds hier hun woordvoerder gevonden.

En ziet — toen ik te huis kwam, vond ik daar het verzoek van den heer secretaris der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, om ook mijne stem in uw midden te doen hooren.

Als gevolg van mijn gedachtengang bij het verlaten der Koninklijke bibliotheek, was mijn eerste impulsie het vereerend verzoek van de hand te wijzen, doch toen ik bedacht hoe anderen vóór mij hadden geput uit eigen ondervinding en zodoende hadden medegewerkt de annalen dezer Vereeniging dat eigenaardige cachet te geven en ze te maken tot die waardevolle bron, waaraan ik mij zooeven had gelaafd, toen begreep ik, dat ook ik, op mijne beurt, niet achter mocht blijven.

Want — even als zij — had ook ik in mijne militaire loopbaan eene ondervinding opgedaan, die ik mij voorstelde, in deze vergadering ter sprake te mogen brengen.

Ik achtte haar belangrijk genoeg om heen te stappen over het bezwaar, dat ik de gave en de routine als spreker mis.

Neem dus ter wille van het goede doel mijne voordracht voor lief.

Als officier en als leeraar aan de Koninklijke Militaire Aca-

demie, kwam ik tot de overtuiging, dat er in de vorming van onze zonen tot officier een groote leemte heerschte.

Het kwam mij voor, dat er voor hen een onbevredigde behoefte bestond aan onderricht, zoowel in de gebruiken, die in den officiersstand op den voorgrond treden, als in eene versterking van hun zedelijk bewustzijn als militair.

En nu het mij gebleken is, dat ook anderen die leemte hebben opgemerkt en er in de laatste drie à vier jaren eenige pogingen zijn in het werk gesteld haar ten minste eenigszins aan te vullen, nu heb ik het vertrouwen niet alleen te staan in mijne opinie en in de mogelijkheid het onderwijs aan de Academie te Breda ook in dit opzicht te zien verbeteren.

Wellicht is het eenigen van u bekend dat daar — ik zou haast zeggen als ter sluiks — een onderricht in een soort van militaire moraal is ingevoerd, dat tot nu toe staat buiten het programma van leervakken en uit den aard der zaak nog slechts van kleinen omvang en geringe beteekenis is; dat het zich nog slechts bepaalt tot een lagere soort van militaire moraal, maar dat het toch een schrede is in de goede richting.

Om dit onderricht, 'twelk tot nu toe enkel schijnt af te hangen van de inzichten van den gouverneur dier Academie, voor het gevaar te behoeden te eeniger tijd weder te worden ter zijde gesteld, acht ik het van groot belang, het hier in deze vergadering te behandelen.

Moge deze discussie er toe leiden, dat aan het jonge stekje, nu tusschen de zware stammen van wiskundig en literair onderwijs ontsproten, nieuwe levenskracht worde toegevoerd en het voor afsterven worde bewaard, zoodat het opschiet tot een krachtigen boom, in welks schaduw onze aanstaande officieren zich ten volle harmonisch kunnen ontwikkelen.

Om u al dadolijk een eenigszins duidelijk begrip te geven van wat ik onder militaire moraal versta, zal ik u even een kort verloop schetsen van de moreele opvoeding in militairen zin, die mijne kameraden en ik tijdens ons verblijf aan de Academie te Breda ontvingen.

Geboren in een provinciestedje, waarin na mijne geboorte

geen hoof van een dragonderpaard en geen hiel van een soldatenschoen het gras hadden plat getreden, dat tusschen de steenen groeide; gesproten uit eene familie, waarin geen vader of grootvader het zwaard had gehanteerd en waarin dus geene militaire traditiën voortleefden, groeide ik -- even als velen hunner -- op tot een vijftienjarigen knaap, slechts bekend met die usantiën en maatschappelijke plichten, die aan een schooljongen passen in den stand zijner ouders.

Waren wij langer onder het ouderlijk dak gebleven, dan hadden wij gaandeweg de kennis kunnen opdoen van wat de maatschappij in dit opzicht van ons als volwassen menschen zoude eischen. Hadden wij eene burgerlijke betrekking gekozen, boven den stand onzer ouders, dan zouden wij, tijdens de periode van voorbereiding daartoe, ons in de voor dien hooger en stand gewijzigde of ons onbekende verplichtingen hebben ingeleefd.

Doordat wij kadet werden, gebeurde dat niet.

Als half volwassen knapen kwamen wij achter slot en grendel der Academie, zonder een onzer aanstaande leeraren te kennen, zonder dat zij iets wisten van de karakters der 90 nieuwe jongelingen, die aan hunne leiding werden toevertrouwd.

Toen evenmin als nu, was het gebruik, dat de ouders den Gouverneur der Academie de overheerschende karaktertrekken mededeelden van het kind, dat onder zijn toezicht werd gesteld.

Die kennis zou hem, den eersten officier en misschien ook den officieren van politie van eenig nut hebben kunnen wezen; voor de overige leeraren was zij waardeloos, want zij hadden officieel geen andere aanraking met den kadet, dan dat zij hem voor zich zagen in de klasse, luisterende of niet luisterende naar zijne voordrachten, opschrijvende of niet opschrijvende zijne eeuwige dictaten.

Niet alleen gaf de inrichting van het onderwijs den leeraar geen gelegenheid met den persoon van zijn leerling bekend te worden, of op zijn karakter invloed uit te oefenen, maar ook werd er niets gedaan, den kadet te leeren, hoe hij zich later als man van stand -- van militairen stand -- zoude hebben te gedragen.

Slechts enkele officieren van politie deden daartoe uit eigen

initiatief door ons kadets zeer gewaardeerde, doch uit den aard der zaak weinig effect hebbende, pogingen.

Gedurende de enkele malen, dat wij in het publiek verscheenen en gedurende de vacancies, meestal weder onder het ouderlijk dak en te midden van de standgenooten, waarnit wij stamden, doorgebracht, moesten wij maar zien te weten te komen, wat ons als officier zou passen.

De kadettenmaatschappij scheen dat gebrek aan vorming te hebben ingezien en trachtte dat op kadettenmanier en op vrij wel onbeholpen wijze eenigszins te vergoeden.

Als »baren" leerden wij der kadetten opvatting van leidelijke ondergeschiktheid; in ons tweede jaar werd ons zelfstandigheid ingeranseld; het derde jaar wende ons aan een gematigde vrijheid, en in ons vierde jaar hadden we in ons eigen oog heel wat meer te vertellen dan later als luitenant.

Een korporaals of sergeants distinctief op den mouw van een kadet uit het vierde jaar had voor ons geen waarde, binnen het gebouw durfden wij de hooge heeren van dat jaar om geen vuur voor onze sigaar verzoeken, maar buiten de poort was alle verschil opgeheven; tegenover de buitenwereld waren we vriendschappelijk gestemde kameraden.

Zoo leerden wij o. a. dat korpsgeest staat boven de verschillen, die in een korps voorkomen.

Ik moet eerlijk bekennen, dat die eigenaardige vorming bij veel kwaads, veel goeds bevatte, maar ook, dat toen ik de Academie verliet, ik mij zelven een even groen luitenantje gevoelde als ik vroeger een groen kadet was geweest.

De vormen als ondergeschikt militair en die, eigenaardig aan den kadet passende, kende ik, maar mij als officier op mijn plaats te gevoelen in de maatschappij en tegenover meerderen en minderen, daaraan ontbrak nog heel wat.

Natuurlijk zette ik mijne oogen open en keek af wat anderen deden. Dat bracht mij wel eens in de war, want spoedig ontdekte ik, dat in het officierskorps geen bepaalde vaste vormen bestaan, dat ieder, naar gelang van zijn afkomst en de positie zijner familie en kennissen er weder eigen vormen op na hield, dat zelfs in de hoogte van den uniformkraag verschil bestond,

naar mate men behoorde tot dit of dat wapen of deze of gene coterie.

Ook buiten het leger werd dit opgemerkt.

Een kapitein der artillerieschutterij schreef immers: »een bepaalde militaire stand bestaat er bij ons niet. Onze officieren komen voort uit alle lagen der maatschappij en bij hunne opleiding wordt zoo goed als geene rekening gehouden met die duizenderlei kleinigheden, die »in den duisteren nacht der middeleeuwen" den krijgslieden waren ingeprent door de vrouwen, die zij in hunne prille jeugd als pages gediend hadden. Zoo is er dan ook hier te lande al zeer weinig gelijkvormigheid in de wijze waarop de officieren van beroep zich in de maatschappij bewegen."

Intusschen een jong, pas aangesteld 2^e luitenant was in mijn tijd hier in het Vaderland nog geen voornaam persoon. Kennissen en vrienden zijner ouders zagen in hem nog den zoon des huizes, meer dan den representant van een korps achtenswaardige mannen. Tegen dat hij in dienst trad, had hij al een begin gemaakt met datgene der militaire vormen in zich op te nemen, wat hij voor zichzelf passend achtte en wat hij voegde bij hetgeen hij in den stand zijner ouders opmerkte.

Op min of meer onbeholpen wijze en na min of meer dikwijls inwendig van schaamte te hebben gebloed, na menigmaal gewiefeld te hebben welke houding aan te nemen, maakte hij eindelijk voor zichzelf een code van wat passend en niet passend was, en vond, dat zijne kameraden en de maatschappij dat maar voor lief moesten nemen.

Was zulk een nauw bevorderd officier voor den Indischen dienst bestemd, dan miste hij ook deze gebrekkige gelegenheid zich voor te bereiden voor de positie, die hij in Indië zou hebben in te nemen. Bij zijn aankomst op Java, waar zijne familie onbekend was, waar onmiddellijk van hem gevergd kon worden het zwaarste, wat zijne betrekking kan medebrengen, daar verwachtte de maatschappij terecht van hem, dat hij de vormen kende en wist hoe het behoort.

Was dat niet het geval, dan kwam het ten nadeele van zijn eigen persoon en van den stand, dien hij representeerde.

Mag ik u eens een voorbeeld geven hoe onbekend zulk een jong officier dan nog was met vele kleinigheden der maatschappelijke en militaire vormen en hoe beklemd hij zich dan dikwijls voelen moest zelfs in zeer normale omstandigheden?

Ik wil er niet van spreken hoe hij er tegen opzag als officier van de wacht te moeten dineeren ten paleize en aan tafel van den Gouverneur-Generaal.

Stel hem u liever voor hoe hij met drie zijner reis- en ranggenooten plaats heeft genomen aan een tafeltje in den tuin van de officierssocieteit tijdens het Zaterdagavond concert.

Twee der jongelui zijn in uniform, de beide anderen in politiek.

Ter wille van de warmte wordt een militaire pet en een burgerhoedje afgenomen en op tafel gelegd.

Nauwelijks gezeten, zien zij den legercommandant in uniform den tuin binnentreden en het pad langs hun tafeltje inslaan.

Fluks, zooals de militaire reglementen voorschrijven en zooals zij het leerden als kadet, staan zij op.

Het uniform met de pet getooid salueert, dat zonder pet staat stokstijf in positie, de burgerhoed wordt afgenomen en het witte jasje zonder hoed buigt eerbiedig.

En bij het nakijken van dien opperofficier zien zij tot hunne verbazing, dat zij blijkbaar niets van de vormen weten. Een officier in uniform met pet op het hoofd salueert zittende zijn Excellentie, een tweede zonder pet, buigt zonder op te staan, een kameraad in politiek neemt zittende zijn hoed af, een vierde eveneens gekleed, doch zonder hoofddeksel buigt van af zijn stoel.

Den volgenden dag is de verrassing haast nog grooter. Dan worden zij voorgesteld aan dienzelfden generaal om vernemen van den militairen-commandant in de voorgalerij van het paleis van den legercommandant en tijdens diens tegenwoordigheid de pet op te houden.

Vervolgens tigten zij met het zelfde doel naar het paleis van den Gouverneur-Generaal en opperbevelhebber van leger en vloot en moeten in diens voorgalerij en in diens presentie de petten in de hand houden.

Is het nu niet te begrijpen, dat als zij zich gingen melden ten bureele van hun aangewezen korpscommandant, zij in het geheel niet wisten, wat zij doen moesten met hun pet, evenmin als zij in Holland wisten waar zij blijven moesten met hun burnou, hoofddekseel en sabel bij het afleggen van visites.

Een jong officiertje vond het toen ter tijd alles behalve aangenaam zich beschaamd te gevoelen en zou gaarne al zijne kennis van hyperbool en parabool en differentiaal en integraal ten beste gegeven hebben voor de zekerheid te weten wat de vormen eischen, maar enfin, dat alles was nog zoo erg niet en de kameraden werkten ook in Indië bereidwillig mede de nieuwelingen te ontgroenen, zoodra zij gemerkt hadden, dat zulke lessen goed werden opgenomen.

Wat erger is in mijn oog, is, dat in den goeden ouden tijd, waarvan ik spreek, het ook al niet noodig werd geoordeeld ons kadets een kijkje te geven in de verhouding, die er bestaat tusschen meerderen en minderen in het leger.

Toen wij de Academie verlieten, kenden wij van den soldaat niet veel anders, dan de lucht, die hij afgaf, als we een enkele maal met hem exerceerden in het kamp.

Van die weinige bekendheid kan ik u eene persoonlijke onderzinking mededeelen.

Zonder detachement naar Indië gevaren zijnde, stond ik te Soerabaja op straat met mijn uniform aan en mijn sabel op zijde, zonder er eenig begrip van te hebben, hoe ik met mijne minderen moest omgaan. Ja, ik had hier en daar wel wat opgevangen, en zoo had ik ook vernomen, dat een sergeant-majoor gewoonlijk met »majoor" werd aangesproken. Die wijsheid bracht ik dan ook dadelijk te pas toen ik die »moeder mijner compagnie" door de laan zag wandelen van het officiers-kampement, waar de luitenants-huisjes elkaar broederlijk ondersteunden, de kapiteins-woningen een grooter zelfstandigheid verrieden en het huis van den bataljons-commandant een air van gewicht aannam tusschen het bureau en het gebouw voor wetenschappelijke bijeenkomsten.

Ik stapte met de noodige deftigheid naar den dubbelen streepdraeger toe en begon met »majoor". Och jerum wat hebben

later mijne jeugdige kaken nog dikwerf gebleesd als ik aan dien droevigen flater dacht, toen ik te weten was gekomen, dat wel de soldaat spreekt van »majoor" maar niet de officier.

'Twee jaren lang heb ik bij die compagnie gediend, maar nimmer heb ik een gevoel van superioriteit tegenover dien sergeant-majoor kunnen machtig worden.

Kregen wij dus praktisch geen ander onderwijs in de verhoudingen tusschen meerderen en minderen, dan die er bestond tusschen kadets en de onderofficieren-surveillanten — waarlijk al een zeer scheef beeld van zulk een verhouding — ook theoretisch werd die kennis bij de studie van het militair recht slechts zeer globaal behandeld.

Wie gaf ons een vol en ruim begrip van discipline zooals zij wezen moet, dat is een begrip waardoor gehoorzaamheid wordt tot een instinkt, machtiger in werking dan dat tot behoud van het leven, waardoor de wil van één de wil wordt van duizenden, de spil waarom de wondervolle machine wentelt, dat wij leger noemen?

Wat ons het militair recht daarvan leerde, was zeker niet voldoende, want hoe dikwijls zagen wij niet onze jeugdige kameraden met dat woord »discipline" schermen, reeds van af het oogenblik, dat zij hun sabel trokken voor het eerst, en hoe dikwijls bleek het niet, dat sommigen hunner de ware beteekenis daarvan eerst begrepen na jaren langen dienst en na droevige ondervinding waar het gold hunne verhouding tot hunne superieuren.

Het werd toen grootendeels aan het noodlot overgelaten ons ten volle te doen begrijpen, dat het onze plicht was met den meerdere mede te werken tot een zelfde doel, al waren wij het met dien meerdere niet eens over de wijze, waarop dat doel moet worden bereikt; dat wij verplicht waren in hem, die boven ons was gesteld, den meerdere te blijven zien, ook al deed hij verkeerd; dat de fout van den chef moest worden bemanteld, zooals de fout van een vader; dat de officiersplicht eischte die fout te helpen ten goede te keeren in plaats van critiek uit te oefenen.

Wie leerde toen aan onze kadetten en volgers van den hoofd-

cursus wat korpsgeest is, die band tusschen de leden van een zelfde groot huisgezin, dat solidariteitsgevoel, die glorie in de daden van het eigen korps?

Werden hun ooit de statuten der Militaire Willemsorde voorgelezen, van dat kruis, voor welks verkrijging heldendaden worden verricht, dat kleinoord waarop de soldaat bluft als het schittert op de borst van zijn kommandant, waarnaar luitenant Hojel smachtte toen hij voor de zestiende maal het eerst eene vijandelijke benting was binnengedrongen en dat slechts zijn lijk kist sierde?

Zeër zeker in mijn tijd en nog jaren en jaren na dien werd den kadetten nooit gewezen op de plichten van hun stand, en hun daarvan de voordeelen en de vooroordeelen aangetoond. En toch is het gebrek aan volkomen kennis der plichten behoorende bij hun beroep, volgens een Duitsch schrijver, een groote bron van kwaad en schaaft zoowel het individu als de geheele gemeenschap waartoe hij behoort.

In geen stand is dat meer waar dan in den onze. Een officier moet niet alleen kennen zijne dienstverplichtingen en militaire voorschriften en wetenschappen, maar moet ook onderwezen worden in wat, van af zijn standpunt in de maatschappij, zijn plicht is in alle verhoudingen. Daarover *may* bij hem geen twijfel bestaan, want hij is voorganger en leermeester zijner ondergeschikten en moet het model wezen voor zijne jongere kameraden. Hij moet weten hoe zijne beroepsplichten te paren aan de algemeene moraal, die hij van zijne ouders leerde en die wijsheid kan hij niet enkel putten uit oorlogs- en volkenrecht of uit de voorbeelden in de kazerne.

Wie leerde ons, dat in tijden van oorlog, als de macht aan onze zijde zoude zijn, wij tegenover de rustige burgerij haast nog meer *égards* in acht moesten nemen dan in tijd van vrede, en hoe wij ons te gedragen zouden hebben tegenover burgers eener vijandelijke natie? Hoeveel klachten zijn er niet opgegaan in Frankrijk over de houding der Duitsche officieren, en zoo er eenig leger is, waarin de leer der militaire moraal niet geheel verwaarloosd wordt, dan is het de Duitsche armee.

Een kennis van mij, vroeger apotheker in Sedan en nu in-

specteur van den pharmaceutischen dienst, deelde mij daaromtrent interessante staaltjes mede. Gedurende meer dan een half jaar lang kreeg hij iederen dag kosteloos een Duitsch officier te logeeren, nadat het Fransche leger binnen die veste was gevangen genomen. Onder die logés waren vele beschaafde mannen, met takt zich gedragende in die moeilijke positie.

Een hunner zond nog later uit Duitschland mandjes met vruchten aan zijn Franschen gastheer.

»Maar ziet u, mijnheer,» zeide mijn apotheker, »het bleven toch altijd Pruisen.»

Een dier logés was een overste, een stevige, zwaar gebouwde Germaan, die slechts na lang praten van mijn kennis en zijne vriendelijke gade bewogen kon worden afstand te doen van zijn eisch het logeerbed in het salon te zien opgesteld.

Toen gedurende den nacht het dreunen der zware militaire voertuigen, die door het stadje reden, zijn kurassierssabel deed uitglijden op de marmeren plaat van den haard en die met een harden slag daarop neerviel, sprong hij verschrikt uit zijn bed, greep zijn pistool en schoot midden door een grooten spiegel.

Den volgenden morgen vergat hij daarover zijne excuses te maken, maar verlangde ter wille van zijn zwakke maag een ontbijt van zachte beefsteak gebraden in versche boter, sterke koffie en nog 't een en ander.

Nadat hij dit alles verorberd had, toog hij naar de apotheek en vroeg een middeltje om aan zijn zwakke maag het verteeringsproces te vergemakkelijken.

De groote blauwe oogen van mijn knappen Franschman met zijn vollen blonden baard en zijn grijzende, krullende lokken fonkelden toen hij dit vertelde en hij er bijvoegde, dat hij bij die gelegenheid een machtigen lust gevoeld had zich voor een enkele maal te vergissen tusschen bicarbonas sodae en ratenkruit.

Waar een hoofdofficier zulk eene houding tegenover burgers van een veroverde en bezette landstreek aanneemt, kan men zich voorstellen wat zijne ondergeschikten deden en hoe er een haat werd aangeblazen, die duizenden en duizenden Pruisen en Franschen geheel nutteloos het leven kostte.

Ja mijne heeren, dit en nog vele andere zaken bleven voor ons geheel onbekend vóór wij als officier optraden in het leger en ook nog soms lang daarna. Wie gaf ons b. v. een juiste opvatting van de militaire eer en het duel? Hoe dikwijls kwam het niet voor dat jonge, vurige luitenants die eer ten onrechte meenden te zijn aangerand en die smaad door een duel trachtten uit te wisschen?

Daarvoor hielden zij hun bloed en hun leven beschikbaar, maar met de regelen van het tweegevecht, dat aan die daad een soort van wettelijke wijding geven moest, bleken zij dan volslagen onbekend.

Wie ontvouwde voor ons de verheven zijde van het beroep, dat wij gekozen hadden als verdedigers van Vaderlandschen grond en bezittingen, als beschermers van de eer, de waardigheid, de onafhankelijkheid en het heil van den staat, als handhaver van maatschappelijke orde, als beschutter van arbeid, bezit en vrijheid van den burger?

Waar leerden wij, dat wij als zoodanig behooren tot de élite van de burgerschap, omdat het hoogste goed van de gemeenschap aan onze zorg en hoede was toevertrouwd, omdat uit den aard onzer betrekking van ons werd verwacht — ja geëischt — plicht, toewijding, zelfverzaking en opoffering in den hoogsten graad?

Het is toch immers ook nu nog aldus in de maatschappij; hoe grooter verantwoording en hoe zwaarder de eischen aan iemand gesteld, hoe hooger zijne positie in de oogen van allen?

Ziet, het vaderland zou wellicht jubelen over een daad van een onzer, evengoed als de vrouwen van Nederland zich tooiden met de kleuren van den Amsterdamschen weesjongen van Speyck; standbeelden konden voor ons verrijzen als voor den touwslagersknaap de Ruyter, onze naam kon voortleven tot in het nageslacht en schitteren in onze geschiedenis — en niemand deed daarvoor ons het harte kloppen!

En eindelijk, wie sprak ons ooit van de plichten jegens ons zelve? Een student die »in training» is voor een fiets- of een roeiwedstrijd, wordt door zijne kameraden gedwongen, zoo hij daarvan mocht willen afwijken, vroeg naar bed te trekken,

zich te onthouden van allen sterken drank of eenige nitspatting, — in één woord zoo te leven dat hij op het gewichtige moment van den strijd, als de eer van een studentencлуб op het spel staat, al zijne krachten beschikbaar zal hebben. Die soort van plicht werd *ons* nooit voorgelouden. Mannen als Generaal Vetter begrepen die echter uit zichzelf en handelden daarnaar.

Als jong officier verwachtende ter expeditie naar Bandjermasin te worden gezonden, waar op de dagen- en wekenlange patronilles door de moerassige bosschen de schoenen van de voeten rotten, liep hij gedurende een tweetal maanden iederen avond in de duisternis op bloote voeten over de kiezelsteen voor zijn woning een uur of twee drie op en neer.

Zoo maakte hij zich geschikt, op het terrein des oorlogs op bloote voeten een acht en twintigdaagschen tocht mede te maken, die de 50 man sterke patrouille onder kapitein Ghene van Barabei-ic naar de Oostkust van Borneo ondernam.

Niet enkel zonder een reservevoorraad van schoenen, — ieder man had twee paren bij zich — maar ook zonder ambulance, zonder dokter en enkel met eenige zakken rijst, wat arak enz. werd die tocht aangevangen.

Gedurende de laatste drie dagen kreeg niemand iets te eten en toch kwamen allen, wel hongerig, maar gezond, en wat luitenant Vetter aangaat, geschikt voor een nieuwen tocht binnen den post terug.

Mij dunk, zoo iets teekent den man, aan wien wij nu de herstelling van ons prestige in Indië te danken hebben.

Mij bekreep altijd een eigenaardig gevoel van sympathie, van ernst, van hoop, maar ook van deernis en medelijden als ik een jong officier zijne intrede zag doen in het leger hier te lande en met het vaandel in de hand onder het spelen der militaire muziek voor het front van den troep, waarin hij zoude dienen, hoorde zweren: trouw aan den Koning, gehoorzaamheid aan de wet en onderwerping aan de krijgstucht.

Dan benijdde ik hem uit den grond van mijn hart, omdat de gewichtigste stap van zijn leven, de inzegening van zijn huwelijk met de bruid, die hij zich koos, op zoo plechtige wijze

geschiedde en hem door zijn aanstaanden Chef in ernstige woorden werd verklaard.

Want wij werden indertijd het Indische leger binnengemoffeld over de schrijftafel van den Commandant van Harderwijk, en bij het opsteken van mijne vingers voor den plechtigen, bindenden eed, raakten zij bijna de zoldering van het kamertje, waarin mijne kameraden en ik ons verdrongen.

Ja, ik gevoelde dan sympathie en hoop voor dien jeugdigen officier, maar ook deernis en medelijden, als ik bedacht, dat het nu wellicht voor het eerst was, dat hem de beteekenis werd uitgelegd van den eed, dien hij zweert. Ik vroeg mij dan af, heeft hij ooit te voren iets vernomen van de bezwaren, die Stieltjes tegen de nitlegging van dat eedsformulier inbracht en die hem zijne militaire charge kosten?

Wist hij het reeds vóór dit moment, dat hij met dien eed zijn eerewoord verpandte tot het trouw volbrengen van alles wat van hem als militair gevorderd kan worden in onderwerping, geduld, lijdzaamheid, plichtsbetrachting, zelfverloochening en moedsbetoon?

Heeft hij een juist besef van wat het zeggen wil: »trouw aan den Koning" in deze tijden van sociale beroeringen; »van gehoorzaamheid aan de wet", ook aan die wetten welke nog gemaakt zullen worden door onze wetgevende vergadering, die weder berust op- en geïnfluenceerd wordt door stemrecht; »van onderwerping aan de krijgstuicht", ook als hem bevolen zal worden zijn leven te offeren in ongelijken strijd, voor een, volgens hem waardeloos doel, hem, die daar staat met het opkomend snorretje boven de roode lippen, in zijn glanzend nieuw uniform, het kleed des Konings.

Ja, wist hij wel recht wat dat kleed beteekent, waarmede hij de harten van de vriendinnen zijner zusters steelt? Voelt hij dat het hem wijdt tot een leven van ernstige plichtsbetrachting, evenzeer als de sontane den priester, het ordekleed den monnik? Is het in hem doorgedrongen, hoe die kleeding, waarin de grooten en machthebbenden, de Koningen en Keizers zich het liefst tooien, omdat er van uitstraalt een begrip van adeldom en ridderlijkheid, hem, den jongen officier in tijden

van oorlog stelt boven den francetireur, maar hem ook verplicht de eer van dat kleed op te houden en daarmede gedeckt zich altijd en overal zoo te gedragen, dat Koning noch kamernaad hem verwijten kan: »gij hebt het kleed dat ik u gaf, of dat ik eveneens draag, bezoedeld en onteerd.»

Hoort, de militaire muziek speelt in gedempten toon, terwijl de jonge officier met het vaandel in de hand luistert naar het voorlezen van het eedsformulier.

Weet hij wat kracht er schuilt in die muziek, wat machtig werktuig dat wezen kan in zijne hand?

Kan hij zich voorstellen wat die muziek beteekende voor de soldaten van de Brauw, nadat zij zeven uren lang hadden voortgeworsteld tegen den stroom der Sangsitrivier over steenen en boomstronken en daarna man voor man naar boven waren geklauterd tegen de honderden voeten hooge en steile rotswanden, waartusschen die rivier stroomt? Zij hadden zich toen, niet opgemerkt door de Baliërs, neergelegd in het hooge gras, man naast man, sectie naast sectie, compagnie naast compagnie.

Toen liet Le Brou de Vexela de muziek spelen en door die tonen moest worden nitgemaakt of er door Michiels vrede gesloten was, daar aan de voorzijde der linie van versterkingen, waar zij van achteren tegen aan zagen, of dat er een salvo zou knallen uit de sterk bezette bents voor hen, dat hen zou stellen tusschen de kens van te overwinnen ten koste van alles, of te worden verpletterd in de kloof zoo even verlaten.

Trikt er op dit verheven moment van zijn bestaan iets mede in het hart van den jongen officier van den grooten moreelen invloed, dien de muziek kan uitoefenen op den soldaat en hoort hij daardoor nog wat anders in hare klanken dan de zachte Wilhelmus-melodie alleen?

Aanschouw het in gedachte: een paar jaren geleden stonden drie onzer bataljons voor de steile helling van den 100 voeten hooge Boekit Roembia, op welken heuvel de Atjeher een sterke positie had bezet.

Niet alleen de officieren, maar ook de soldaten zagen met ernst op het gelaat tegen die hoogte op en vroegen zich af of zulk eene machtige positie wel te veroveren zoude zijn.

De generaal van Teyn, dat ziende en zijne Pappenheimers kennende, deed de muziek spelen en toen klonk over de heete vlakte, waarin onze bataljons tot aan den nek verzonken stonden in de broeiende glaga, het uit de cantine zoo wel bekende lied, dat bij een paar lang aangehouden tonen door den soldaat steeds werd begeleid met het refrein: smeerlap -- smeerlap.

En ziet ook nu verhelderden de gezichten en schitterden de ooggen en klonk het uit soldatenborst: smeerlap — smeerlap! Die galm werd overgenomen door het tweede bataljon op 1000 M. afstand, en als een zwakke echo weerklonk ook van het derde bataljon: smeerlap -- smeerlap.

Nu waren de eerst zoo bezorgde soldaten niet meer te houden. Zij drongen vooruit en traptten de stijve glagla-stengels neer en stormden tegen de hellingen op in weerwil van den kogelregen des vijands en Bockit Roembia was ons!

Met het vaandel in de linkerhand staat daar onze jeugdige kameraad.

Het is een lap sjerpenzijde, van een vierkanten meter, aan den eenen kant met een gekroonde W en aan den anderen kant met het rijkswapen beschilderd. Zoo staat er in de beschrijving van de nitreiking der nieuwe vaandels door onze Koninginnen hier in den Haag. En de dichter voegt er ongeveer het volgende aan toe:

»Bange tijden kunnen komen ook voor de lage landen aan de zee. Dan zal de krijgsman geroepen worden tot zijn zwaren plicht. Dan zal van hem geëischt worden alles wat van een zwakken mensch te vergen is — en meer.

Dan zal hij moeten uitschudden der menschen aangeboren zelfzucht, de ingeschapen trek tot zelfbehoud, dan zal hij blijmoedig de grootste ellende moeten doorstaan, honger en dorst en ongemak, koude en vochtigheid, geen vermoeidheid kennen voor zijn lichaam, geen ontspanning hebben voor zijn geest en zijn wil doen heerschen zelfs over zijn slaap.

Dan zal hij helden moeten maken van zijn ondergeschikten, zelfs als er lafhartigen onder mochten zijn.

Want van al wat des waerelds is, blijft hem dan maar één ding, het heil van den staat, zijn dienst.

Dan moet hij een teeken hebben in de ure des gevaars, een zinnebeeld dat hem zijn Koningin en het benarde vaderland verpersoonlijkt en hem herinnert aan de vaders, die groote dingen hebben verricht onder de oranjevaan."

Het zijn maar lappen sjerpenzijde van een meter in het vierkant, maar hoeveel meer moeten zij wezen voor hem, die onder de schaduw van zijne plooiën zich even als de priester verbindt tot het dienen van het ideale met zelfverloochening tot in den dood."

En weet onze jonge officier hoe dat heerlijke zinnebeeld, dat hij met de linkerhand omvat, een middel kan wezen om de strijders, die hij wellicht spoedig zal hebben aan te voeren, aan te sporen tot het hoogste moedsbetoon?

Is het in zijn hart opgenomen wat van Speyck deed besluiten liever met zijn schip in de lucht te vliegen dan zijn vlag in de handen der muiters te laten; waarom de adelborst 't Hooft bij het opgeven van de hoop, al zwemmende zijn leven te redden, het dundoek loswikkelde van om zijne lenden en het, met zijne pistolen bezwaard, deed neerzinken in de diepte der zee, om als zijn lijk mocht aanspoelen op de Ambonsche kusten, dat dierbaar symbool gevrijwaard te weten voor bezoedeling door de handen van Matalusia onzen vijand?

Begrijpt hij nu waarom luitenant Creemer zoo lang stond hield, toen hij onze vlag had geplant op de borstweringen van den Marapalm onder het oog van den 28jarigen overste Raaff, zelf een levend voorbeeld van heldenmoed, gepaard aan helder verstand en onovertroffen toewijding?

Sluimert er nu in zijn gemoed hetzelfde gevoel, dat Poland doortintelde, toen hij het vaandel stelde op den kruin der verdedigingswerken van Tapoes, dat van Daalen bezielde, toen hij het vaandel van het 9^e bataljon stak in het talud der vijandelijke linie om Lemboc en hen, die zich om dat vaandel groepeerden, bezwoer stand te houden onder het vuur der Atjehers, totdat de hulp zou zijn aangerukt, die het mogelijk moest maken het te verheffen boven op den wal, als zichtbaar teeken van Neerlands wil de zeeschuimerij en menschenroof te doen eindigen en zijn beschavenden invloed in te voeren in dien

roofstaat, daar in het noorden onze Indische bezittingen?

Weet hij het, hoe het vaandel diende als punt van vereeniging, toen onze soldaten op den terugtocht van Loöng naar Missigit Longbatta als honden werden neergeschoten in de modderpoelen waarin zij verzonken; wat er omging in de borst van den waardigen zoon van generaal van der Heijden bij het aangrijpen van het vaandel, om daarmede zijne manschappen voor te gaan? Waarom kort geleden de adjudant-onderofficier Wuunink zijn leven veil had om de vlag uit Tjakra Negara te redden en het vaandel van het 6^e bataljon behouden terug te brengen in den Dewa-tempel van Mataram, in weerwil van den kogelregen, die de geheele vaandeiwacht had neergeveld?

Ja, het is een opmerkenswaardig feit, dat ons kadetten in mijn tijd zoo goed als niets werd medegedeeld van de groote familie, waartoe wij voor ons geheele leven zouden behooren, van dat leger, waarvan de roem onze roem, de eer onze eer, de schande onze schande zouden zijn. De groote mannen uit dat leger, die ons voorbeeld hadden moeten wezen en waarnaar wij ons een ideaal hadden kunnen vormen: Vermeulen Krieger, Merkus de Kock, Poland, Raaff, Veltman, de Quay, Laemlin, Michiels, Roeps, Sorg, Cochiüs, de Brauw, Andresen, Happé, van Swieten, Kroesen enz. waren ons soms bij name zelfs onbekend en niets leerden wij van de daden der veldoversten, die toen nog in dat leger dienden en binnen enkele maanden onze chefs en aanvoerders konden zijn.

De groote Java-oorlog, de 25jarige strijd op Sumatra, de verovering van Palembang, Bali, Boni, Soeppa, Tanette, de Lampongs en Ceram, de strijd in de Molukken, op Nias, Bangka en in Djambi, het was alles voor ons een gesloten boek. Slechts enkele dier namen vonden wij aangestipt in onze Indische taktiek, maar van Indische krijgsgeschiedenis vernamen wij niets.

Ja, wat haast nog opmerkelijker is, de tiendaagsche veldtocht werd ons uit een krijgskundig oogpunt niet verklaard, de oorlog tegen Deneuarken, de strijd tusschen Pruisen en Oostenrijk, de expeditie naar de Pasoemah, kort voor of tijdens

ons verblijf aan de Academie afgespeeld, werden nimmer met ons behandeld.

En voor de kadetten van het Hollandsche leger zag het er in veel opzichten al niet beter uit. Weliswaar kregen zij in mijn tijd een kijkje op de groote oorlogen, die toen de wereld in beroering brachten, maar ik betwijfel of zij, die na ons kwamen, wel voldoende werden voorbereid op de taak, die naar de teekenen der tijden te oordeelen hen wellicht spoedig zoude wachten. Werden met hen de oproeren behandeld, die hier in Nederland moesten worden onderdrukt, werd het veepest oproer en het palingoproer in Amsterdam voor hen uit de archiefstukken nageplozen, zoodat zij zich een heldere voorstelling konden maken van hun plicht en hun recht bij zulke droevige en zulke verwarde omstandigheden?

Mij dunkt zulk onderwijs heeft kans goede vruchten af te werpen. Het is nu meer dan ook van actueel belang en kan vreemde dingen te zien geven.

Verplaatst u maar eens in gedachten een honderd jaren terug naar Parijs. Dan ziet ge een dichten, kleurrijken drom van duizenden en duizenden vrouwen door de nauwe straten trekken, door roffelende trouwen voorafgegaan, en een kanon voortsleepende, waarop de mooie Mademoiselle Antoine gezeten is, licht van zeden en met een opgewonden hartje. Iedere vrouw, die haar hoofd uit de ramen steekt, en welke vrouw doet dat niet, wordt uit haar huis gehaald en moet den stoet volgen; ieder rijtuig, dat ontmoet wordt, moet stil houden en de dames moeten uitstappen en op hare zijden schoentjes mede marscheeren door modder en regen naar het paleis des konings te Versailles.

Daar staan de soldaten in het gelid tot verdediging van hun vorst, maar wat moeten zij doen als de mooie Antoine hen toelooft met hare donkere kijkers en hare zachte, aan werken ontwende vingers hen strijken onder de kin?

Weet onze jonge officier zich in zulke omstandigheden terecht te vinden? Toen wisten zij het niet en Koning Lodewijk aanvaardde den smadelijken tocht naar zijn gevangenis, die kort geleden zijn hoofdstad — son Paris bien aimé — heette.

Zoo stonden dan mijne kameraden en ik op het plechtigst en gewichtigst moment van ons leven, bij het intreden in het officierskorps, met een hoofd vol min of meer verwerkte kennis, en met slechts een niterst vaag begrip van de vele plichten, die ons wachtten en die wij onmiddellijk in praktijk zouden hebben te brengen om ons zelven, ons korps en onzen stand voor nadeel te behoeden.

En laten wij nu eens zien welke verbeteringen er in de laatste jaren in dit onderwijs werden aangebracht.

Eerst in het midden van 1891 nam Generaal Hardenberg, als Gouverneur der Academie, het initiatief om de kadetten ten minste eenigszins bekend te doen maken met de gebruiken in den officiersstand, met de levenswijze in Indië, met den financien toestand van een aldaar dienend luitenant, met de houding in het openbaar, de beteekenis van het vaandel, van militaire deugden en ondeugden, hoe te handelen bij detacheringen in woelige streken enz.

Buiten het programma van leervakken om, deed hij door de officieren, belast met de militaire opleiding, gedurende een drietal maanden per jaar één uur in de week zulke onderwerpen behandelen.

Heim mogen wij dankbaar zijn, dien eersten stap te hebben gedaan op den weg, die den jongen officier er toe brengen zal met een gepast gevoel van zelfvertrouwen op te treden in de maatschappij, en welke weg ik hoop dat later zoo ver zal worden gevolgd, dat hij ook dat zelfvertrouwen gevoelt bij de uitoefening van zijn beroep en bij het bepalen van zijn plicht.

De opvolgers van generaal Hardenberg zijn op zijn voetspoor voortgegaan en nu — vermoedelijk wegens de hooge waarde, die de tegenwoordige minister van oorlog aan de zedelijke vorming van den militair in het algemeen hecht — is aan alle leeraars op het hart gedrukt, waar in- of door- of buiten hunne lessen de gelegenheid zich voordoet, mede te werken tot zedelijke verheffing van den kadet en tot het voortplanten van goede, gezonde, militaire begrippen.

Ook aan den hoofdcursus te Kampen wordt door de luitenantsectiecommandanten, onder leiding van den kompagnies-commandant,

dant, gedurende één uur in de maand besprekingen gehouden over beleefdheidsvormen, gedrag aan tafel, in gezelschappen en in het openbaar. Ook over particuliere briefwisseling, uiterlijk voorkomen in en buiten dienst, houding en gedrag tegenover meederen, verplichtingen wat betreft de moreele opvoeding en leiding van ondergeschikten; over het evenwicht tusschen inkomsten en uitgaven, de verplichtingen van den officier jegens het vorstenhuis en het vaderland, de beteekenis van den eed als officier en de beteekenis van het vaandel; over ridderlijkheid, gedrag tegenover dames en zwakkeren, het duel, de werkring van den Indischen officier en zijn reis naar Indië.

Maar is het geen buitengewoon merkwaardig feit, dat ook nu in het jaar onzes Heeren 1895 nog immer geen krijgsgeschiedenis onderwezen wordt aan dien zelfden hoofdcursus te Kampen, van waaruit jaarlijks een twintigtal officieren het Indische leger binnentreden?

Slechts bij het onderwijs in oorlogsgebruiken en in de tactiek worden daar voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis te berde gebracht.

Op de Militaire Academie wordt intusschen sedert ettelijke jaren Indische krijgsgeschiedenis onderwezen.

De heer Nijpels, nu leeraar in dat vak, ontving de opdracht, de verovering van Java door de Engelschen, den Java-oorlog, de Bonische en de Balische expeditiën in zoo beknopt mogelijken vorm in eene geautographeerde handleiding samen te vatten. Dat is dus een begin van een cursus in die wetenschap, waaraan volgens mijne overtuiging groote behoefte bestaat, en een schrede in de richting om aan het tijdroovend en geestdoodend dicteeren een einde te maken.

Met veel belangstelling nam ik kennis van de beschrijving van den eerstgenoemden oorlog, welke beschrijving zoo ik hoop spoedig door de andere zal worden gevolgd en in handen zal komen der leerlingen aan den hoofdcursus te Kampen.

De genoemde oorlogen in de eerste plaats schrift te doen stellen, acht ik daarom zoo goed, omdat nu aan hunne behandeling niet veel tijd zal behoeven te worden besteed en er

meer gelegenheid zal overblijven kleine excursiën te behandelen.

Die groote oorlogen, welke ik noemde, geven toch meer speciaal een kijkje op de werking van aanvoerders van grootere troepenafdeelingen.

Een jong officier vindt m. i. meer zijn gading en de voor hem somtijds zeer spoedig toe te passen voorbeelden in de tochten in de Toba-landen, ter Oostkust van Sumatra, in de expeditiën naar Flores, Ceram, Nias, Bandjermasin en in den langdurigen strijd met geringe troepenafdeelingen ter Sumatra's Westkust gevoerd.

Wordt er dus op krijgsgeschiedkundig gebied veel gedaan, op tactisch gebied wordt nu de toepassing op Indische terreinen en Indische toestanden achterwege gelaten.

In dit opzicht waren wij, ond gasten, de tegenwoordige kadetten vooruit, want wij vonden die, al was het dan ook op onvoldoende wijze, in het aanhangsel van Pompe's handleiding tot de kennis der krijgskunst.

Het nieuwe — in 1897 in te voeren — programma voor het onderwijs in de tactiek geeft aan, dat er rekening gehouden moet worden met Indische toestanden.

Ook hierin zal men dus weder op den goeden weg geraken, ook al bestaat er kans, dat, bij gebrek aan een goeden cursus over oorlogsvoering in Indië, deze bepaling voorloopig grootendeels een doode letter zal blijken.

Tegen dien tijd zal ook de bepaling in werking treden, de kadetten gedurende een jaar in de gelederen te doen dienen, zoodat zij daar dan uit eigen oogen zullen kunnen zien, hoe de verhoudingen zijn tusschen soldaat en korporaal, sergeant en officier.

Ik zeg: zij zullen kunnen zien hoe die verhoudingen zijn, maar zullen zij daaruit altijd leeren hoe die verhoudingen *wezen moeten*, om later, als zij zelven zullen hebben te bevelen, met juistheid uitspraak te doen bij reclames over machtovertredingen hunner ondergeschikten?

Wanneer wij een clubje onderofficieren zich in publiek geschrift partij zien stellen tusschen hun kolonel en den minister van Oorlog en in alle onschuldigheid en gemoedelijkheid den eersten een brevet van geschiktheid zien uitreiken, is het dan

niet begrijpelijk, dat er twijfel opkomt of dat aanschouwelijk onderwijs wel altijd goed onderwijs zal wezen?

Daarenboven is dit middel voor den aanstaanden Indischen officier geheel onvoldoende. Als hij in Indië in dienst treedt, kent hij slechts enkele woorden Maleisch en niets van het Javaansch.

In dit opzicht zal hij dus al moeite genoeg hebben aan zijne verplichtingen te voldoen, zelfs als officier met den weekdienst belast.

Maar ook weet hij zoo goed als niets van het karakter der soldaten, die hij zal hebben te commandeeren.

De Javaan, de Maleier, de Ambonees, de Madurees, de Boegincees hebben ieder, uit den aard van hun ras, eigenaardigheden medegebracht onder den soldatenrok, die noodzakelijk door den officier moeten worden gekend, wil hij hen richtig en rechtvaardig beoordeelen. Die soldaten hebben verschillende eigenaardige gebruiken, wier beteekenis geen geheim mag wezen voor hun commandant.

Op eene somtijds vreemdsoortige manier moet op hun cergevoel worden gewerkt, en die manier is niet in een Nederlandsche kazerne en tegenover onze goedige Hollandsche miliciens te leeren.

En dan, de Europeesche soldaat in Indië gelijkt zoo weinig op den rekrut van hier.

Het »cherchez la femme" speelt in de tropische landen zoo dikwijls de hoofdrol in militaire delicten; de verhoudingen, die de soldatenvrouwen in onze Indische kazerne te weeg brengen, dienen begrepen te worden om daarover recht te kunnen spreken.

De soldatenvrouw werd meestal aangezien voor eene ondermijner van het moreel van den soldaat. Zij is juist een buitengemeen krachtig middel om dat moreel te verhoogen, maar bleef helaas als zoodanig ongebruikt.

En ook al wilde hij het, onze jonge officier kan de soldatenvrouw niet met onverschilligheid voorbijgaan en doen of hij haar niet ziet. Neen, zij is een persoon, met wie hij rekening zal hebben te houden, die onder zekere interessante omstandig-

heden zelfs in de chambrée verblijf houdt tijdens de inspectiën, en die, achterblijvende als de man te velde trekt, met de andere dames van een bataljon tot eene vrouwencompagnie wordt verenigd, die door een officier wordt gecommandeerd. Daar waar zij mede optrekt ter expeditie, is zij een groote factor voor het onderhouden van opgewektheid in den troep. Zij inspireeren den soldaat zoowel tot dapperheid als tot verzet tegen zijne superieuren.

De Amboneesche soldaat, die zich laf gedraagt voor den vijand, wordt uitgescholden door de vrouwen bij zijn weerkeer in het garnizoen.

Toen de Missigit van Indrapoeri genomen was en onze troepen daar gelegerd bleven, kwamen er langzamerhand en tegen het verbod in, al meer en meer soldatenvrouwen van den kraton daarheen. Op het bevel dat zij zich verwijderen moesten, liep eene geheele compagnie Boegineezen weg, de dames achterna.

Toen er zich te Batavia troepen inscheepten voor Atjeh, werd bevolen dat de vrouwen, die reeds gedurende den voorgaanden nacht plaats genomen hadden op het stoombootje, dat de soldaten naar de reede moest vervoeren, dat bootje moesten ont-ruimen om daarachter in prauwen te worden medegesleept.

Dat bevel vertrouwden die inlandsche soldaatjes niet en in tegenwoordigheid van den legercommandant, die op de kade het inschepen der troepen aanzag en tegenover den bataljonscommandant en zijne officieren, die op het overvulde dek reeds hunne sabels trokken, stond een militair oproer op het punt van uitbarsten.

Maar laten wij nu terugkeeren tot de eigenlijke militaire moraal, al houdt hetgeen ik het laatst besprak, daarmede ook nauw verband.

We zagen dan dat er iets werd gedaan om de aanstaande officieren een begrip te doen krijgen van den laagsten vorm — als ik het zoo noemen mag — van het praktisch gedeelte der militaire moraal.

Gedurende 3 maanden een uur in de week — te Kampen een uur in de maand — voor een onderwijs in beide inrichtingen verdeeld over een viertal hoofden, van wie bezwaarlijk eenstemmigheid kan worden verwacht, die niet altijd den noodigen

tact zullen hebben voor dat zoo speciale onderwerp, en waaronder een Indisch officier wel altijd een witte raaf zal blijven, voorwaar het is niet veel.

Van een hoogere moreele vorming is tevens bij dat onder-richt zoo goed als geen spoor te ontdekken.

Wat tot nu toe gedaan wordt, geeft nog te veel den indruk alsof men iemand, die behoefte gevoelt aan godsdienst, enkel ging onderwijzen in godsdienstige gebruiken en de beteekenis van godsdienstige vormen, en dat zijn toch slechts de steeds wisselende bladeren van den boom, die wortelen moet in ons hart.

Evenzeer als wij dat misten, missen ook nu nog de kadetten een gevoel van vertrouwen in zichzelf bij het aanvaarden hunner officiersplichten, eene overtuiging dat zij naar hun beste weten de groote mannen zullen navolgen, die hun voorgangers waren in verheven militaire moraal, een heilige drift, het beroep, dat zij zich kozen, te doen beantwoorden aan een hoog gestemd ideaal, want van die voorbeelden vernemen ook zij zoo goed als niets, tot vorming van zulk een ideaal blijven ook hun de gegevens ontbreken.

De specialiteiten op militair paedagogisch gebied, die hier in deze vergadering zoo vol vuur en zaakkennis hunne theorieën bepleitten — en blijkbaar niet geheel vruchteloos — ijverden ook voor de ontwikkeling van het zedelijk bewustzijn onder den officiersstand, voor veel wat strekken kan het karakter en het hart van den officier te vormen.

De heer Rooseboom wees op die noodzakelijkheid ten opzichte van den kadet; de heer van Dam van Isselt zeide, dat hij een voorstander was van moreele ontwikkeling. Hij achtte eene voortgezette opvoeding onder den invloed van het huisgezin, waaruit onze aanstaande officieren voortkomen en in den maatschappelijken stand, waartoe zij behooren, een aanprijzenswaardig iets.

Zeker zullen vele misstanden worden weggenomen bij eene opvoeding op Romeinschen grondslag, zooals hij het noemt. Of dan echter de militaire geest, zoo verheven en schoon als hij ons dat voorstelde, zich ontwikkelen zal in vollen omvang, moet ik helaas betwijfelen.

Hij zegt toch zelf: „ons volk is geen militair volk”, en dat waren de Romeinen wel, want een Romein, die geen tien veldtochten had medegemaakt, mocht nog geen aanspraak doen gelden op eenig ambt. En Duitschland, waar het stelsel, door den heer van Dam van Isselt genoemd, gedeeltelijk in toepassing wordt gebracht, bevat eveneens een militair volk. Vader, ooms, broeders hebben daar allen gediend; daar leert de jongeling in den dagelijkschen omgang wat past aan den militair.

De deugden, die bij ons in het huisgezin kunnen worden ontwikkeld, in al die verschillende standen waaruit de aspirant-officier wordt gerecruteerd, zijn vele, maar militair zijn zij niet. Burger zeden en gewoonten, een verheven opvatting van algemeene moraal, dat zal een jongman daar wellicht deelachtig kunnen worden. Usantiën uit den militairen stand, kameraadschap, korpsgeest en militaire moraal zullen hem vreemd blijven.

De heer van Dam van Isselt acht de staats- en rechtswetenschap en vooral de humanoria van oneindig hooger waarde dan wiskunde en natuurkunde voor hen, die in de eerste plaats groepen zullen worden met menschen om te gaan en niet met steen, ijzer, staal of brons. Hij wenscht eene verstandelijke naast eene lichamelijke ontwikkeling, om zodoende te komen tot eene harmonische ontwikkeling van den geheelen mensch. Volgens hem heeft de school het wetenschappelijk — en het leger het praktisch deel dier opleiding te verzorgen.

De heer Hojel wil die opleiding zoo geregeld hebben, dat in de eerste plaats bij den jongeling eerbied en liefde voor de wetenschap wordt aangekweekt en ontwikkeld.

Uit deze aanhalingen zal het u gebleken zijn, Mijne Heeren, dat het nut van inwerken op het moreel van den kadet werd erkend.

Daarom verwondert het mij te meer niemand dier specialiteiten eenig ander middel te zien aanwijzen, waardoor dat zou zijn te verkrijgen, dan alleen de invloed van wetenschappelijk onderwijs.

Ik hoop niet van oneerbiedigheid tegenover de door mij aangehaalde autoriteiten te worden beschuldigd, als ik hier mijn gevoelen uitspreek, dat zij in hunne voorstellen niet die

klem hebben gelegd op de ontwikkeling van het moreel bij den kadet, welke noodig is een afgerond geheel te vormen tot eene harmonische ontwikkeling van den geheelen mensch; dat zij hem beschouwden hoofdzakelijk te bestaan uit hersens en spieren en te weinig medetelden zijn hart.

Kan het hieraan liggen dat ons Vaderland sedert 1830 geen oorlog behoefde te voeren in Europa en dat het dus hier zoo weinig in het oog sprong, hoe in tijden van nood de man van karakter, zelfvertrouwen en hart hooger staat dan de man van kennis alleen?

Dit durf ik niet beoordeelen. Maar wel weet ik dat niemand waarlijk groot was als leider en aanvoerder van menschen, dat er geen heros bestaan kan, dan door samenwerking van wat er steekt in hoofd en hart beiden, niet enkel door wat hij verwerkt heeft in zijne hersenen, en door het zelfvertrouwen alleen uit die kennis geboren.

Een der meest verheven woorden, die in deze eeuw werden gesproken en dat doet denken aan de kernachtige taal van Jan Pieterszoon Coen, ik bedoel: »de granaten der compagnie doen de kinderen der compagnie geen kwaad" was een woord dat opwelde uit een dapper soldatenhart — niet uit een soldatenhoofd.

En zeg nu niet: »geen dapperder daden werden verricht toen de Geuzen streken tegen Spanje en hunne zonen de groote Oost gingen opzoeken in onbekende zeeën, met niet meer vuur en vaderlandsliefde werd opgetrokken tegen de Belgische blauw-kielen, dan onze jonge officieren betoonden op de stranden van Lombok. Karakter zit in onze Hollandsche jongens, zoowel van vroeger als later tijd, dat heeft geen oefening meer noodig."

Want dan zou ik u kunnen wijzen op de reeks van mannen, die volslagen verstoken bleven van alle voorbereidend onderwijs in hunne jongelingsjaren, en die toch door hun kennis en door hun verstand weldoeners werden der menschheid.

Dan zou ik op mijne beurt de conclusie mogen trekken: laat al nu wetenschappelijk, ontwikkelend en beschavend onderwijs achterwege en leer den officier alleen de behandeling van zijn wapen.

Neen, stel u liever voor hoe zulk een jong officier, met niets

in zijn ransel dat hem zelfvertrouwen geeft, dan zijne wetenschappelijke kennis alleen, zonder voorbeelden voor oogen, zonder juist en helder begrip van zijn plicht, zonder ideaal, zich gevoelen moet als hij komt in omstandigheden als luitenant Groenewald, die met zijn post te Pankadjéné in de lucht vloog, toen hij die sterkte niet houden kon tegen de 25,000 Bonieren, die hem aanvielen, als Poland in het fort te Amerongen, als Gillian, die met de geheele bezetting van Lebakkang werd afgemaakt, als Bichon bij zijne verdediging van Poeloe Petak, als Collard in Kroeng Raba, als Lindgreen te Lombok!

Al bezat ik het talent te beschrijven wat er toen moet zijn omgegaan in hun gemoed, dan zou ik toch nog niet weergeven wat ik bedoel. Die mannen waren toch geen jongelingen meer, gewend aan een weinig stalend, goed verzorgd leven, aan verwarmde slaapzalen en een overvloedige tafel. Zij waren de jongelingsjaren ontgroeid en hadden reeds veel ondervinding en zelfstandigheid opgedaan. Daarenboven zou die schildering te typisch Indisch worden en niet voldoende uaderen tot den toestand waarin een pas aangesteld officier in Nederland kan geraken en die zich zoo licht had kunnen voordoen toen mijne kameraden, nauwelijks van de Academie ontslagen, in 1870 werden ingedeeld bij de bezetting van het bruggenhoofd te Westervoort, of die had kunnen voorkomen bij eene verdediging van de Utrechtsche linie.

Behalve door het gemis aan de dichtersgave, zulk een toestand te schetsen, zou ik om die redenen alleen reeds niet bereiken dat u het hart trilt en de borst zwelt bij mijn verhaal, en dat wilde ik toch zoo gaarne verkrijgen, want de zaak waarvoor ik hier opkom, in tegenwoordigheid van mannen, die weten wat er omgaat in het gemoed van een dappere in tijden van groot levensgevaar, is een zaak van groot gewicht en die de moeite waard is alles in het werk te stellen haar ingang te doen vinden.

Vergun mij daarom den grooten meester Tolstoi ter hulpe te roepen en u uit zijne geschriften zulk een beeld te teekenen.

Wat een sympathiek jongeling is het, dien hij ons voortoovert,

met zijn blonde haren, krullende om zijne slapen, en met een langen lok neerhangende op zijn blanken, teeren hals, met zijn jong bloed, bij iederen indruk van zijn ziel schijnende door zijne fijne huid, met zijn open, vochtig oog, met het zachte dons op zijn blanke wang en boven zijn kersroode lippen, zooals hij daar gaaf gewikkeld in zijn half dichtgekuopte burnoe, waaruit zijn uniform te voorschijn komt, dat zijn fijnen hals en zijn breede schouders bekleedt.

Ware hij een kadet geweest, dan hadden zijne kameraden hem vast een fikschen, goeden kerel geheeten en de Bredasche meisjes, met een bijzonderen zachten glans in de mooie kijkers, een lieven jongen.

Eerst voert Tolstoi hem eene ambulance binnen. Hij teekent dat verblijf der smarte zoo meesterlijk, zoo waar, zoo afschuwelijk, dat ik niet kan nalaten u er even heen te voeren, om u een begrip te doen krijgen, hoe het gezicht daarvan moet inwerken op een groot kind, dat nauwelijks de koesterende armen zijner moeder, de rustige omgeving van zijn onderlijk huis verlaten heeft.

De groote zaal, hoog en somber, hier en daar slechts verlicht door vier of vijf waskaarsen, die de dokters rouddragen terwijl zij de zieken bezoeken, is letterlijk opgepropt met menschen.

Hospitaalsoldaten brengen aanhoudend nieuwe gewonden aan, die zij naast elkaar op den grond neerleggen; er is zoo veel gedrang, dat die ongelukkigen zich op een moeten dringen en baden in het bloed hunner buurlieden.

Hij ziet de bloedplassen op de open plekken, ruikt de transpiratie van de dragers en behalve dat een zware, dikke, stinkende atmosfeer, waarin de kaarsen op verschillende plaatsen in de zaal zonder helderheid branden, en hij hoort de koortsachtige ademhaling van eenige honderden mannen en een verward rumoer van kreten, zuchten en ijlen, overstemd door schel, doordringend geschreeuw.

Pleegzusters met kalm uiterlijk en levendige, hulpvaardige belangstelling glijden hier en daar voorbij, te midden van kapotjassen en bebloede hemden, en zij stappen soms over een ge-

wonde heen, beladen als zij zijn met geneesmiddelen, water, verbanden en pluksel.

De dokters, met opgestroopte mouwen, knielen voor de gekwetsten, onder het schijnsel van de lichten, die hunne helpers bijhouden en onderzoeken en peilen de wonden, in weerwil van de verschrikkelijke kreten en de smeekbeden der patienten.

Naast de deur zit aan een klein tafeltje een onderofficier, die nummer 532 inschrijft.

»Iwan Bogojief, fuselier van de 3e compagnie van het zooveelste regiment, fractura femuris complicata" roept van de andere zijde der zaal een dokter hem toe, die een versplinterd been verbindt. »Draai hem eens om".

»Och God! dokter," brult de soldaat, smeekende dat men hem met rust zal laten. »Perforatio capitis, Simon Neferdof, Luitenant-Kolonel van de infanterie van het zooveelste regiment.

Heb een beetje geduld Overste, ik zie anders geen kans — ik zal u moeten laten liggen", zegt een ander dokter, die met een soort van haak in het hoofd van den ongelukkigen officier peutert.

»In 's hemelsnaam, haast je toch dokter," steunt de patient.

»Perforatio pectoris, Sebastiaan Scrada infanterist, — welk regiment? Enfin 't is onnoodig, schrijf hem maar niet in.

Moritur. Neem hem maar weg", voegt de dokter er bij, terwijl hij zich van den stervende verwijdt, die met verdraaide oogballen reeds den doodsnik rochelt.

Met die indrukken in zijn gemoed voert de schrijver zijn held in dikke duisternis op den honderden meters lange pontonbrug, die toegang verleent naar het belegerde Sebastopol, waar de batterij dienst doet, waarbij hij is ingedeeld.

Het water stroomt hier en daar over de tweede ponton, de wind blaast hard, de brug slingert, en de golven slaan met woede tegen de balken, storten zich op de ankers en touwwerken en overstroomden de planken.

De zee brult dof en vormt een zwarte, onafgebroken lijn, die haar scheidt van den horizon vol sterren, door zilveren lichtglanzen verhelderd.

In de verte glinsteren de vuren der vijandelijke vloot, links

verheft zich de sombere massa van een scheepsromp, tegen welks flanken het water met woede klotst, rechts barst een bom uiteen en verlicht voor een seconde een paar mannen, die in een der pontons staan, terwijl een derde in zijne hemdsmouwen, met afhangende beenen op den rand van het vaartuig bezig is iets aan de brug te herstellen.

Andere bommen vliegen door de lucht boven Sebastopol en de vrees aanjagende geluiden naderen meer en meer; een golf uit zee opgejaagd, breekt op de rechterzijde van de brug en bespat zijne voeten; twee soldaten maken met huune beenen een plassend geluid, als zij door het water baggerend hem voorbijgaan.

Plotseling springt er iets met grooten knal niteen en verlicht voor hem een deel van de brug, waarop een voertuig rolt, door een soldaat en een paard gevolgd. De scherven van een granaat vallen al fluitend in het water, dat in stralen opspat.

Mijne heeren, is het nu niet begrijpelijk dat hem in eens een verschrikkelijke vrees overvalt, dat hij het gevoel krijgt of er een bom op hem zal neervallen, en dat een scherf hem onvermijdelijk aan het hoofd zal treffen?

Aan de overzijde aangekomen dringt hij zich instinctmatig tegen den muur van de vestingwerken en gaat met gespitste ooren verder, onder het geluid der bommen, die boven zijn hoofd springen, onder het gesuis van de scherven, die van boven neerslaan, stappende over soldaten, die in de smalle doorgangen langs den muur liggen te slapen.

Vervolgens langs een leegen en rustigen weg voortgaande, bespeurt hij niets dan het trottoir, waarop hij loopt en de witte muren, die uit de duisternis te voorschijn treden, waar zij staan bleven te midden van ineengestorte huizen.

Zijn stap weerklinkt in de stilte van de straat, zijn jong hart is benauwd te midden van den donkeren nacht, de eenzaamheid, en onder het gevoel hoe ieder onverschillig is voor zijn lot, al is hij ook aan gevaar blootgesteld.

»Ik zal smart lijden, ik zal gedood worden», zegt hij bij zich zelven, »en niemand zal mij betreuren.»

Waar was het, dat leven van een held, 'twelk hij zich zoo dikwijls gedroomd had? De hommen fluiten en springen steeds dichtcr en dichtcr bij, en hij het overgaan van de brug, die naar Korabelnaja leidt, ziet hij iets op twee passen van zich al sissende neerplonzen in het water en voor een oogenblik met purperen glans de zwart violette golven tinten en dan weder ricocheteeren onder het opspatten van stralen water.

»Het verdoemde kreng leeft nog," zegt een soldaat, die achter hem loopt, en »ja" antwoordt onze jonge man in weerwil van zichzelf, verwonderd op het hooren van zijn eigen stem, die ruw en schreeuwerig klinkt.

Gewonden op brancards gedragen, karren vol schanskorven, een troep infanterie, mannen te paard komen hem te gemoet; een hunner — een officier — houdt zijn paard in en kijkt hem aan, en zich afwendende, geeft hij een zweepsflag aan zijn ros en rijdt verder.

»Alleen, alleen; of ik leef of niet, dat is hun allen gelijk," zegt de jongeling, die op het punt is in tranen uit te barsten. De soldaat, die hem de plaats heeft aangewezen, waar zijne batterij staat, verlaat hem nu, en dan voelt hij zich eerst reecht alleen; dat gevoel van verlatenheid bij het gevaar, bij den dood, zooals hij gelooft, drukt op zijn hart met de ijzige koude van een steen, en op het midden van een pleintje, rondziende of men hem bespiedt, grijpt hij zijn hoofd tussehen zijne beide handen en mompelt met een stem door vrees onderbroken: »Mijn God, ben ik dan waarlijk zoo afschuwelijk bang, ben ik een lafaard, ik, die kort geleden nog dacht te willen sterven voor het vaderland en dat met liefde?"

Mijne heeren, ik schaam mij niet te bekenncn dat des nachts vóór den strijd op den volgenden morgen, als de vijandelijke kogels floten over het bivak en ieder oogenblik de wanden van het hutje konden doordringen, waarachter ik in eenzaamheid op mijn veldbed lag, de gevoelens, die Tolstoi schildert, al was het niet in zoo sterke mate, ook eenigszins trilden in mijn hart; dat ik, eenige jaren onder dan dit zwakke, verschrikte kind, behoefte had aan iets anders en iets meer dan het zelf-

vertrouwen en de zelfstandigheid, die de mij ingestamppte wetenschappelijke kennis heeten aan te brengen.

Hoog schat ik den invloed, dien kennis, verkregen door ernstige, vrije eigen studie, kan uitoefenen op het zelfvertrouwen van den mensch.

Met welk een rustige kalmte stond Thorbecke te midden van den strijd der partijen. Met welk een helderheid van blik wist hij de zwakke punten in het beweren zijner tegenstanders te ontdekken en bloot te leggen. Wat spatten hunne vurigste redeneeringen dikwijls uiteen tegen zijn hooggevoelde zekerheid. Dan stapelde hij in scherpe, korte zinnen argument op argument en ontwapende zijne tegenstanders en overtuigde de Kamers.

Maar waar men behalve ontwapenen en overtuigen een dubbele overwinning behalen moet en zijn tegenstanders moet doen verkeeren in ijverige medestrijders, daar moet de juiste gedachte samenvloeien met wat er omgaat in het diepst van het gemoed, daar moet het oog schitteren en de stem een dieper en krachtiger toon aanslaan, want de harten openen zich slechts voor wat er opwelt uit het hart.

Met wiskundige zekerheid kan den soldaat worden bewezen, dat eenmaal tot op een zeker punt voortgedrongen binnen de zone van het vijandelijk vuur, halt houden en terugkeeren steeds slechter kansen aanbieden dan zoo spoedig mogelijk vooruitrukken, zelfs tegen het moorddadigste vuur.

En toch — en toch geen wetenschap is in staat hem te doen besluiten die hel, dat vagevuur, zooals een officier het mij beschreef, die mede gestormd had tegen St. Privat, die verschrikkelijke laatste 300 meters te doorloopen; tot dat besluit kan hij alleen gebracht worden door een machtige impulsie, die voortkomt uit zijn hart.

Als ge belang stelt in den Russischen jongeling, dien ik u beschreef, werp dan met mij een blik op de plaats, waar hij handelend zal optreden.

De zon schittert boven de golf, wier water, dat vroolijk kabbelt in de warme, lichtende stralen, bedekt is met voor anker liggende schepen, zeilschuiten en heen en weer roeiende sloepen.

Aan de overzijde van de golf zien wij het fiere, schoone Sebastopol met zijn feestelijk voorkomen, aan de eene zijde omringd door gele bergen, met rookwolken gekroond, aan de andere zijde begrensd door de diep blauwe zee, schitterend in den zonneschijn.

Over de geheele linie van vestingwerken, langs de bergruggen, voornamelijk ter linkerzijde, schieten, plotseling verscheurd door een zichtbaren vuurstraal, hoewel het volle dag is, pluimen van dikke, witte rook op, die onder allerlei vormen zich uitstrekken, zich verheffen en tegen de heldere lucht grijze tinten aannemen. Die rookwolken ontstaan overal, op de bergen, in de vijandelijke batterijen, in de stad, en stijgen ten hemel op, terwijl het geluid der ontbrandingen de lucht doet schudden met een onafgebroken gerommel.

Tegen den middag worden die rookwolkjes minder en minder en de trillingen in de lucht zeldzamer.

Ziet ge wel dat het tweede bastion niet meer antwoordt en dat men op den Malakof slechts twee malen antwoordt op drie schoten; dat de vijand steeds op de batterij van Korneloff vuurt en dat men van daar niet riposteert?

En ziet ge daar, die beweging in de loopgraven en die gesloten colonnes, die opmarcheeren? Ziet gij ze uit de loopgraven te voorschijn treden, daar die zwarte vlekjes, die den berg af dalen naar het ravijn en zich van de Fransche batterijen richten naar de Russische bastions?

Voor hen uit zien we zwarte rijen vlak bij de Russische liniën, op de bastions schieten plotseling op verschillende punten de witte pluimen der geschutsontbrandingen uit, en dank zij den wind, hooren wij het geratel van een hevige fussillade, gelijkende op het gekletter van een dichten regen tegen venster-glazen.

De zwarte strepen avanceeren, omwikkeld door een wolk van rook; zij naderen, de fussillade neemt in hevigheid toe; de rookpluimen schieten steeds met korter tusschenpoos op en verheffen zich spoedig langs de geheele linie tot een enkele, heldere lila wolk, die zich nu eens omrolt, en dan weder ontwikkelt, hier en daar doorstreept met vuurstralen, of door een

zwarte punt doorboord, en alle geluiden verliezen zich in één geraas en één onafgebroken gedreun.

»Dat is de stormaanval», zegt een Russisch officier, die met een binocle in de hand naast ons staat, terwijl hij verbleekt van agitatie. »Het is onmogelijk dat het genomen wordt.»

»Groote God, de vlag! kijk dan toch», schreeuwt een ander, haast verstikt door gemoedsbeweging, »de Fransche vlag op den hengel van den Malakof!»

Terwijl de jongeling, die wij bij zijn gang naar zijne batterij vergezelden, een verhaal zit aan te hooren van een zijner kameraden in de met kanonniërs opgevolde blindeering, doet de kreet van »alarm, de Franschen naderen», hem onmiddellijk het bloed naar het hart terugvloeien; hij voelt zijne wangen verbleeken en koud worden; hij blijft een seconde als door zinsverbijstering geslagen, dan omkijkende, ziet hij de soldaten hunne kapotjassen dichtknoopen en naar buiten kruipen, den een na den ander, en hij hoort er een gekscherende zeggen: »laten we ze maar een borrel presentceeren.»

Dan verlaat ook hij de blindeering en rent naar zijne batterij, die evenals die des vijands het vuur gestaakt had.

De angst op het gezicht van zijn kameraad, meer nog dan de kalmte zijner soldaten, wekt zijn moed op. »Zou ik op hem gelijken», denkt hij, terwijl hij op den wal springt waarachter zijne beide mortieren staan. Vandaar ziet hij duidelijk de Franschen in den looppas een open ruimte oversteken en recht op hem aankomen.

Hunne bajonetten, schitterend in de zon, bewegen zich in de meest nabij gelegen loopgraven. Een zouaaf, klein van stuk, met breede schouders, een sabel in de hand, loopt de anderen vooruit, al springende over de slooten.

»Kartetsvuur», schreeuwt onze jonge vriend, neerspringende op het banket, maar de kanonniërs hadden daaraan reeds gedacht en de metaalklank van het schrootvuur, eerst door den een — en dan door den ander der mortieren uitgebraakt, dreunt boven zijn hoofd. »Eerste stuk -- vuur, tweede stuk -- vuur», — commandeert hij, heen en weer loopende in de ruimte tusschen de beide vuurmonden, zonder een oogenblik aan gevaar te denken.

Kreten en het gekletter der geweren van het bataljon, dat belast is met de verdediging der batterij, verheffen zich aan de eene zijde, en plotseling van den linkerkant, klinkt een wanhopig geschreeuw van vele stemmen: »zij komen van achteren." De jonge man, zich omwendende, ziet een twintigtal Franschen, waarvan er een — een mooie kerel met zwarten baard — op hem toeloopt en op tien passen afstand halt houdend à bout portant op hem schiet en dan weer verder vooruit stormt.

Onze jonge officier staat als versteend en kan zijn oogen niet gelooven. Vóór hem op den walgang blauwe uniformen en twee Franschen, die reeds een kanon vernagelen!

Met uitzondering van een kanonnier, door een kogel naast hem gevelt en zijn kameraad, die met neergeslagen oogen en een gezicht rood van woede een handspaak zwaait, ziet hij niemand der zijnen meer om zich.

»Volg me, volg me", roept zijn vriend met een stem vol wanhoop, terwijl hij zich met het stuk hout verdedigt tegen de vijanden, die van achteren komen. Zijn dreigend gezicht en de slag, waarmede hij een hunker neersloeg, weerhouden hen een oogenblik.

»Volg me, waar wacht je op, vlucht" — en hij werpt zich in de loopgraaf, waaruit de Russische infanterie op den vijand vuurt.

Hij klimt er echter dadelijk weder nit om te zien wat er van zijn beminden makker geworden is.

Een onherkenbare massa, bekleed met een grijze burnoe ligt daar met het gezicht tegen den grond, ter plaatse, waar die makker zoo even had gestaan, en de geheele ruimte is gevuld met Franschen, die op de Russen schieten.

Mijne Heeren! van de jongelui, die een viertal jaren geleden nog voor mij zaten op de schoolbanken der Academie te Breda, rusten er nu reeds eenigen op de slagvelden van Lombok.

Even dapper als hij, dien Tolstoi u schetste, gaven zij hun leven. Evenals die jonge man hebben zij wellicht in hunne uren van gevaar, in de donkere nachten binnen den dewatempel, behoefte gevoeld aan iets, dat hen steunen kon, aan een vaste overtuiging dat hun sneuvelen, nog zoo jong, nog

zoo vol hoop en illusie, ten goede zoude komen aan het vaderland en vruchtdragend zou wezen als een verheven voorbeeld voor het leger waarin zij dienden; behoefte gevoeld aan een ideaal, waartegen zij konden opzien met den uitroep, dien de dichter zijn jongeling in den mond legt: »leer mij wat ik doen moet om te sterven met moed en mannenkracht, spaar mij de schande en oneer, die ik niet zal kunnen verdragen."

Ja mijne Heeren, het is droevig te moeten constateeren, dat ook zij — cere zij hun naam — het leger ingezonden waren, moreel bijna even onvoorbereid hunne soldaten voor te gaan als die Russische jongeling, die bij al zijn goeden wil het niet verder bracht dan hen te volgen; dat ook voor die jeugdige officieren bijna alles onbekend was, wat voor ons twintig jaren vroeger onder een sluier verborgen lag.

Ik hoop nu bij u mijne overtuiging te hebben doen ingang vinden, dat naast de verstandelijke en lichamelijke ontwikkeling onzer aspirant-officieren en naast het weinige, dat hun wordt geleerd van de vormen van den militairen godsdienst, ook aan de zedelijke vorming van hun karakter en hun hart, aan de militaire moraal in haren vollen omvang, een ruimere plaats moet worden aangewezen.

Dat verlangen bevat trouwens geen nieuws.

Reeds in 1807 onderwees Wolff de militaire moraal aan een militair instituut in Duitschland en schreef daarover het werkje, waaruit ik voor bovenstaande beschouwingen putte.

Reeds in 1844 gaf Desbordes-Lima zijnne »morale militaire" in het licht en in 1881 publiceerde de commandant Poirot zijnne »Devoirs moraux du soldat." Ook Kempeers stelde zijnne »Holloway pillen voor een jong officier" niet zonder reden op.

Een Duitsch troepenofficier merkte op, dat bij de beste wijze van oefening tijdens manoeuvres, evenmin als op het exercitieterrein eene voldoende zelfstandigheid voor den aanvoerder in tijden van oorlog kan worden verkregen.

In alle andere militaire zaken kan men door oefening meer verkrijgen dan in dit opzicht, want een goede zelfstandigheid berust volgens hem op zuiver geestelijke factoren. De voor zelf-

standigheid noodzakelijke eigenschappen liggen verscholen in het gemoed van den man; zij ontkiemen slechts op den bodem van een krachtige persoonlijkheid, waarop de geest en de eigenschappen van zijn volk en zijn leger — als die krachtig zijn ten minste — in hun geheel diep hebben ingewerkt.

De heer Plantenga wees er met nadruk op in zijn »Strategie en krijgsgeschiedenis,” welk een hoogst gewichtige factor het moreele element in den oorlog is, en dat dit element in de eerste plaats moet worden aangetroffen bij de hoogere en lagere aanvoerders.

De vorming van het karakter is ook volgens hem voor den militair van niet minder gewicht dan de ontwikkeling van het verstand.

De heer de Bas betoogde een drie jaren geleden van dezen kathedraal, dat de officier bij zijne opleiding het minst verneemt omtrent zijn zedelijke taak en roeping; dat zijn militair hart maar weinig ontwikkeld wordt. Volgens hem was de zedelijke opleiding van den officier een volksbelang, en met vuur brak hij een lans voor een betere vorming van den aanstaanden officier tot opvoeder zijner ondergeschikten.

Een Fransch schrijver voert aan, dat er in zijn land nog niets gedaan wordt om de officieren voor te bereiden voor hunne »mission sociale”, dat men tracht hunne militaire intelligentie te ontwikkelen, maar er zoo weinig wordt verricht voor hun militair hart. Ook daar in dat groote leger, waarin de oorlogstradities nog zoo versch zijn, gevoelt men het gebrek, waarop ik wees.

Het besprokene resumeerende, kom ik dan ook tot de slotsom, dat het voor onze aanstaande officieren noodig is, in de eerste plaats een beter geregeld, eenvormiger en degelijker onderwijs te ontvangen:

I. In de kennis van het doel van den militairen stand. Dat doel is in het kort verzekering van het behoud van den staat, verdediging zijner rechten, bescherming van zijn eer, bewaring van rust en orde binnen de landpalen van den staat en ondersteuning van zijne regeering; al welke plichten ook in krijgsgeschiedenis voor den militair geldend blijven.

II. In de kennis van de plichten van den officier in zijne verhouding tot den staat, den vorst en de wet. Daaronder behoort dus een juist begrip van den eed als officier, en van zijne positie tegenover sociale beroeringen. Die plichten omvatten de bevordering van het algemeen welzijn met achterstelling van eigen voordeel, het voltrekken van bevelen door het opperbevel gegeven, zonder eigenmachtig optreden, de verdediging van de wet tegen aanranding.

III. In de kennis van de plichten tusschen officieren onderling. Daarmede bedoel ik onderlinge voorkomendheid, achting en hulphetoon.

IV. In de kennis van de plichten tegenover meerderen en minderen. Daaronder moet dus ook gerekend worden de plicht van het hoog houden der positie van een meerdere ook tegen de burgerij, en het werken op het morcel van den mindere, het hem vormen tot staatsburger zoowel als tot een dapper militair. Die plicht eischt hulvaardigheid tegenover den mindere in tijd van vrede, het deelen zijner ontberingen in tijd van oorlog.

V. In de kennis van een goed begrip van korpsgeest, cereetwoord en duel.

VI. In de kennis van de plichten tegenover de burgerij. Daaronder wordt verstaan de kennis van het standpunt van den officier in de maatschappij, het samenwerken met de burgerij tot algemeen nut, dus geen afscheiding of afzondering maar het zich bewegen onder den stand, waarmede men als officier gelijk staat, met denzelfden takt als van een geestelijke wordt geëischt.

VII. In de kennis van de beteekenis van het woord »in staat van oorlog of beleg» in zijnen geheelen omvang en speciaal in de verhoudingen, die dan met de burgerij ontstaan.

VIII. In de kennis van de plichten tegenover officieren van vreemde legers, ook in tijd van oorlog. Daaronder versta ik beleefdheid, gulheid, voorkomendheid, maar ook waardigheid.

IX. In de kennis van de zedelijke plichten in oorlogstijd tegenover ingezetenen van het eigen land, van neutrale landen, van vijandelijk gebied, tegenover deserteurs, krijgsgevangenen, en gewonden van den vijand.

X. In de kennis van de plichten tegenover zich zelf. Daaronder wordt verstaan het bewaren van lichaam en geest in een staat om steeds ten volle aan alle gestelde verplichtingen te kunnen voldoen en het voortdurend arbeiden ten einde dien staat te verbeteren.

In de tweede plaats wensch ik aan deze regelen er nog één toe te voegen, die de bekroning moet wezen van het geheele onderwijs in militaire moraal en die ik na de pauze vader hoop te ontwikkelen.

Aan hetgeen ik vermeende, dat het onderwijs in militaire moraal moest bevatten, zeide ik zooeven nog een regel te willen toevoegen. Voor een deel ligt die reeds besloten in het gegeven programma, maar niet ten volle. Het komt mij voor, dat de strekking der militaire moraal nog grootscher is, dan door de schrijvers, die mij tot leiddraad dienden, wordt voorop gesteld.

Even als de christelijke moraal doet voor een ieder, dient ook de militaire moraal den militair in de gelegenheid te stellen zich een ideaal te vormen, dat hij trachten moet te bereiken en dat hem een gids kan wezen op zijn soms zoo moeilijk pad, want evenmin als eenig land ter wereld machtig werd, of eenig volk dapper vocht zonder een ideaal, evenmin wordt een individu waarlijk groot zonder dat.

Zulk een ideaal zal de aanstaande officier zich niet zoo ineens kunnen scheppen — het kan hem niet kant en klaar worden voorgelegd — hij moet het vormen voor zichzelf, in verband met zijn eigen geheele persoonlijkheid, zijn eigen karakter en zijn eigen hart.

Wat hem reeds volgens het boven genoemde programma in zake militaire moraal geleeraard werd, dient zijn gemoed ontvankelijker te maken voor hoogere leering. Daardoor kan hij geschikt worden het onderwijs in zich op te nemen en te verwerken, wat hem er toe brengen moet zich een type te vormen van den aanvoerder, zooals hij zelf wezen zal, zoodra hij het leger binnentreedt. Ik bedoel een aanvoerder van kleine troepenafdeelingen, of een commandant van een kleine post of schans, in het bestrachten van hun plicht, zoowel in het gevecht als in tijd van

vrede; in hun zorg voor hun ondergeschikten, in hun opwekken van den goeden geest der manschappen, in hun persoonlijk voorgaan in den strijd, waar dit noodzakelijk mocht wezen.

Eerst daarna zou ik den kadet in de gelegenheid willen gesteld zien zich een beeld te scheppen van het type van een aanvoerder van groter afdeelingen, te midden van diens omvangrijker en gecompliceerder verplichtingen, en zoodoende hem opvoeren tot het eindelijk machtig worden en in zijn hart als een schat bewaren, het ideaal van een waarlijk groot man — een heros.

Op de lessen der taktiek werden onze reglementen gebaseerd. Zoo ontwikkelde zich onder meer het type van het gevecht eener kleine troepenasdeeling, laat ons zeggen dat eener compagnie.

Mocht het, om welke reden ook, noodzakelijk wezen van dat type af te wijken, daarop moet toch steeds zoo spoedig mogelijk teruggekomen worden; dat type moet doorgedrongen zijn in merg en been der compagnie, als het ware als een instinct, zoodat zij zich daarin op haar gemak gevoelt, een ieder daarin zijn plaats en zijne verplichtingen kent. Aldus geeft het zelfvertrouwen aan zulk een troep.

Evenzeer nu als uit de krijgsgeschiedenis strategie, taktiek en daaruit weder voorschriften voor het gevecht worden afgeleid, zoo kan ieder officier uit de voorbeelden van hen, die de krijgsgeschiedenis maakten, zich een type vormen van den aanvoerder eener compagnie.

Bestond er dezelfde gelijkheid tusschen den persoon van iedere compagnies-commandant, als tusschen iedere compagnie, dan zou men met één type voor een aanvoerder van zulk eene kleine afdeeling kunnen volstaan.

Daar dit natuurlijk niet het geval is, zoo zal de leerling uit eene reeks van voorbeelden, die hem moeten worden voorgehouden, zichzelf dat type hebben te scheppen, naar den aard van zijn eigen karakter. Dan zal hij door dat eigen gemaakte type een groot zelfvertrouwen en veel zelfstandigheid verkrijgen en daarin een voorbeeld ter navolging vinden, een leidsman in zijn binnenste.

Dat onderwijs kan moeielijk begrepen worden onder dat in de krijgsgeschiedenis, al is het daaraan ook nauw verwant. Ten

minste het aantal uren aan de Academie te Breda voor Indische krijgsgeschiedenis beschikbaar, is te nauw afgepast om zelfs aan dit onderdeel der militaire moraal de noodige tijdruimte te kunnen afstaan. Met een enkel voorbeeld zal men niet kunnen volstaan en ieder voorbeeld moet zoo worden behandeld, dat het dringt in de hoofden en harten der leerlingen. Dat onderwijs moet niet zijn een drooge leering met dictaten en afgepast voor een examen; het moet wezen een boeiende, heldere, aanschouwelijke voorstelling van verschillende omstandigheden waarin een aanvoerder van kleine troepenafdeelingen, een commandant van een schans of post b. v., kan komen.

Die voorbeelden moeten leven verkrijgen en nit het leven gegrepen zijn, dan zullen zij een sterken indruk achterlaten op het voor die dingen zoo ontvankelijk gemoed van den kadet.

Een Duitsch troepenofficier zegt, dat er maar één middel is om de zelfstandigheid van een aanvoerder in tijd van vrede te oefenen. Dat zijn voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis. Altijd en altijd weer wordt dit door de grootste veldheeren aanbevolen en daarom acht hij het noodig de berichten over zelfstandige handelingen van aanvoerders van kleine troepenafdeelingen te onderzoeken. Dan zal men zien dat het woord zelfstandigheid geen tooverwoord is, waarvoor het nu zoo dikwijls wordt aangezien en dat een zelfstandige handeling hier nut en daar schade aanbracht, naarmate zij al of niet goed werd ingezien en op haar tijd plaats vond.

Ja, leeringen wekken, maar voorbeelden trekken. Dat werd ook ingezien door onze bevelhebbers tijdens den tiendaagschen veldtocht, en daarom voerde het schip van den vlootvoogd, die de Schelde voor Antwerpen opstevende, onder de Nederlandsche vlag een tweede vlag met den naam van »van Speijck”.

Het voorbeeld door van Speijck gegeven inspireerde ook de commandanten der kanonneerbooten N°. 41 en 42 bij hun dapper standhouden voor het Hazegas.

Mag ik u even vertellen wat daar voorviel in Zeeland, waar tijdens den veldtocht een heel clubje Indische officieren bijeen was? Generaal de Kock opperbevelhebber, kolonel Ledel, de held uit den Java-oorlog, oversie le Bron de Vexela als commandant

der Overijsselsche schutterij, zijn adjudant de Stuers, de luit. ter zee van Maldighem, reeds in Indië gedecoreerd, Bouricins, later commandant der marine tijdens de 3e Balische expeditie.

Toen de beide kanonneerbooten, onder bevel der twee laatst genoemde officieren, het vuur op de sluis van het Hazegas bij de stad Sluis hadden geopend, kwamen zij spoedig onder het vuur van een 6 à 700 Belgen, die met hunne geweren en een stuk geschut van af den hoogen dijk op hen schoten.

Het doel zijner zending, het tot zich trekken van vijanden, was bereikt, zoodat Bouricins besloot met beide booten te retireeren, te meer daar hij vreesde anders bij ebbe op het drooge te vervallen. De wind was inmiddels omgeloopen, zoodat er geboegseerd moest worden. Nauwelijks echter had van Maldighem daartoe een sloep uitgebracht of van hare bemanning werden 5 matrozen -- waaronder vier zwaar -- gewond.

»Laat vallen je anker» roept hij, om te voorkomen, dat zijn schip tegen den wal zal drijven, maar vóór dat zijn boot was uitgezwaaid, zat zij met den achterstevan aan den grond.

Bouricins, die intusschen ook zijn sloep had uitgezet, waarin al dadelijk twee mannen gekwetst neervielen en een paar vaarboomen werden stuk geschoten, zag niet het gevaar, waarin zijn makker verkeerde of hij besloot het met hem te deelen. Ook zijn anker ratelt naar den grond en ook zijn bodem staat op het drooge.

Wüppermann, van wien ik dit verhaal overnam, noemt den toestand van de bemanning der booten minder dan opwekkend, en daarin heeft hij gelijk. Want van de 46 koppen, die zij samen tellen, zijn er reeds verscheidene buiten gevecht gesteld en van het geschut kan slechts spaarzaam gebruik gemaakt worden, daar de op het drooge liggende vaartuigen niet tegen de aanhoudende schokken bestand zijn.

Op ontzet valt weinig te rekenen, omdat het door kolonel Ledel bepaalde uur van terugkeeren reeds lang verstreken is; 700 vijanden vuren onophoudelijk, terwijl hun kanon, verdeckt achter de hooge distels van den domineerenden dijk, telkens ongemerkt van plaats veranderd wordt.

Verscheidene zeerobben sneuvelen of worden gewond, de rom-

pen der booten worden aan splinters geschoten, N°. 41 krijgt een grondschoot onder de kruithamer, stuurboord in en bakboord nit.

De toestand werd feitelijk onhoudbaar. Gedekt door het massief der schepen, afdalen in de sloepen en weg roeien met alle macht is het eenige, wat er overschiet.

En van Speyck dan?

Hij vloog met man en muis in de lucht, omdat hij geen muitervoet op zijn dek, geen mouterhand aan zijn vlag wilde zien!

Bij God, dat is waar!

Welnu, zijn voorbeeld gevolgd, als het niet anders kan; de sloepen ongebruikt gelaten en stand gehouden tot het water zal wassen.

Als dan de booten niet vlot te krijgen zijn, zullen eerst de gewonden en dan de bemanning worden weggezonden en zullen de beide officieren op hun ontredderde booten blijvende, die in vlammen doen opgaan.

Negen uren lang duurt die wanhopige toestand, en in die bange uren en bij zulke voorbeelden hield de bemanning zich zoo schitterend, als wij dat van onze marine gewend zijn.

De adelporst Huys, aan de hand gewond, keert, na verbonden te zijn, op het dek terug. De konstabelmaat Schnertzel, door een kogel aan het hoofd gekwetst, staat spoedig, behoorlijk gezwachteld, weder achter zijn 18 pponder, waarnaast het lijk ligt van den man, die hem daar voor een oogenblik verving.

Nog twee malen wordt hij gewond en na iedere verbijding verschijnt hij weder in het vuur. Ook de marinier Krijgt volgt zijn voorbeeld, totdat een kogel hem levenloos neerwerpt.

Tegen 1 uur wordt de lichtgewonde matroos Schoutermans afgezonden om den kolonel van den toestand der booten kennis te geven. Dicht onder den wal op een plaat aangekomen, wordt de dappere Janmaat door den vijand ontdekt en een hagelbui van kogels sluit hem om de ooren.

Hij valt bewegingloos neder, doch nauwelijks is het gevaar voorbij of de gewaande doode springt op, kruipt door geulen en gaten en bereikt eindelijk Sluis.

De 50 man, daar achtergebleven, terwijl de rest der bezetting naar een andere zijde is uitgerukt, laten de verdediging van de plaats aan gewapende burgers over en rukken onder kapitein Hopberger, die onder Ledel in Indië had gediend, tot ontzet der booten op.

Zij waren te gering in aantal om den vijand te verjagen en eerst toen de late Augustuszon was ondergegaan, klonk het Wilhelmus van de Zeeuwsche schutters van Oostburg, die in voertuigen kwamen aanrijden, en de Belgen verdreven. Van hen vonden zij 46 dooden op den dijk nitgestrekt. Van onze 46 dapperen, die dus ieder hun man hadden gevelde en die 100 kanon- en 3000 geweerschoten hadden gelost, waren er 22 buiten gevecht gesteld.

Leeringen wekken, voorbeelden trekken.

Leering had hij waarschijnlijk genoeg, de commandant van het fort van der Capellen.

Voorschriften zal hij wel hezeten hebben en instructies lagen zeker in zijn archief.

Maar een goed voorbeeld had hij niet, en de zelfstandigheid, die zulke voorbeelden geven moeten en ook geven — dat zagen wij zoo even van Bouricius en van Maldeghem — ontbraken hem.

Op het 50 M. hooge heuveltje, dat als een reuzenmolshoop ligt in het midden van de vlakte van Tanah Datar en zich scherp afteekent tegen de rotsen, die deze vlakte aan de Oostzijde scheiden van de vallei van Boea en Lintau, lag zijn fortje.

Dikke, met gras begroeide aarden wallen rustten tegen de bekleedingsmuren, waarbinnen de gebouwen lagen, en waren halverwege de heuvelhelling omgeven door een drooge gracht met cactus beplant.

Aan de overzijde van het grasveld, aan den voet van de hoogte, stond het huis van den Assistent-Resident, en liefelijk was het rond te zien van af de hooge wallen over de bloeiende vlakte, vol rijstvelden en kampongs en tegen den zwaar begroeiden vulkaan Merapi, waarboven een witte pluim van zwaveldamp hangt. De oorlog was toch geëindigd; rust en vrede heerschten overal; de met gouden sieraden getooide vrouwen wandelden in clubjes langs de breede wegen met die def-

tigheid, eigen aan de zich zoo hoog voelende vrouw der Padangsche Bovenlanden.

Zoo staande op zijne wallen, ontdekte de commandant van het fort plotseling een zenuwachtige drukte voor het huis van den Assistent-Resident. In groote haast kwamen er menschen aanloopen, de vrouwen verdwenen in de kampong om spoedig beladen met de tilbare have, weg te vluchten in de donkere schaduw der bosschen van den Merapi: troepjes mannen vertoonden zich nu, gewapend en druk pratend, met oneerbiedige, uittartende houding tegen den Assistent-Resident, die zich naar het fort spoedde.

Een soldaat, diens vrouw en een Chinees, kort te voren van hier vertrokken langs den weg naar Padang Pandjang, die men op zag loopen, daar ver in het westen, tegen den uitlooper van den Merapi, waren vermoord. De regent van Batipo is in opstand; de weg naar Padang door hem afgesneden: Padang Pandjang is verbrand, het daargelegen kampement van Goegoeq Malintang nitgemoord; geheel Tanah Datar in opstand.

»Hier stand honden is onmogelijk» zegt de Assistent-Resident: »alle gemeenschap met Padang is onderschept. In Agam is het nog rustig; Fort de Koek werd niet aangevallen; terug dus in die richting, verlaat uw post en trek naar Tandjong Alam. Hier zijt ge onnut, daar kunt ge Agam dekken.»

En wat hij zeide, was waar. Aan de andere zijde van den berguitlooper in het westen was Padang Pandjang in vlammen opgegaan en het kampement in handen der opstandelingen.

Maar had de ongelukkige, die aan dien raad gehoor gaf en dat met een jaar detentie boette, geweten wat daar verder in Goegoeq Malintang voorviel, dan had hij slechter moeten wezen, dan ik van een Indisch officier zou durven denken, en als de lichte straf, die hem werd opgelegd, doet veronderstellen; dan was hij niet zwak en karakterloos, maar een vier dubbele lafaard geweest.

Want daar waren Banzer en Keppel met 11 Europeanen en 35 Inlandsche soldaten binnen de walletjes om het kruithuis van het open kampement teruggetrokken. Zonder eten of drinken verdedigden zij zich daar vier dagen lang. Des nachts slo-

pen zij naar buiten om modderwater te scheppen. Zij voedden zichzelf en de vrouwen en kinderen, die bij hen in de bekrompen ruimte een toevlucht hadden gezocht, met het vleesch van een dooden hond.

En toen Banzer met de 9 resteerende Europeanen en de 19 Inlanders, die nog niet heimelijk waren weggeslopen, in den nacht de onhoudbare stelling verliet, staken de sergeant-majoor Schelling, de Europeesche fuselier Marien en de inlandsche soldaat Sosmito, die er gewond in achterbleven, de lont in het kruit, op het oogenblik dat de belegeraars het reduit binnendrongen, en vlogen met hen in de lucht.

Als de commandant van het fort van der Capellen *dat* geweten had, dan had hij zijn post niet *duren* verlaten, daarvan houd ik mij overtuigd.

Met zulke voorbeelden moeten onze aspirant officieren gevoed worden om later daden te doen als ik hier beschreef. Dan krijgen zij een helder inzicht in hun plicht in tijden, dat de aangeleerde kennis hen machteloos laat. Zoo sterken zij hun wilskracht om hun plicht te volbrengen tot het niterste. Von Verdy du Vernois noemde toch dit helder inzicht en die wilskracht de loodsen, die het best over de talloze klippen van het militair bestaan heenvoeren.

Het onderwijs, dat de kadetten ontvangen, blijft niet bepaald tot de voorschriften voor de aanvoering van kleine troepenafdeelingen. Zij worden ook geoefend in de leiding van een bataljon, een regiment, ja grooter afdeelingen nog.

Zeër terecht wordt hun dit onderwijs gegeven, verder strekkende dan zij in de eerste jaren van hun officiersdienst zullen hebben uit te oefenen.

Zoo wensch ook ik hun voorbeelden te doen voorhouden, niet enkel van leiders van kleine afdeelingen, maar ook van de eminente mannen uit de geschiedenis en hun te leeren, hoe die dachten en handelden.

Voor onze aanstaande Indische officieren is daartoe stof te over in de annalen onzer krijgsgeschiedenis. De handelingen van den majoor Becking bij het toepassen van het cordonstelsel op Banka, van Le Bron de Vexela op zijn tocht door Celebes,

van de Stuers voor Soeppa, van Bischoff te Paré Paré, van Schiff voor Goenoeng Iawak, van Schuak op zijn tocht naar Goenoeng Tongka, van van Coehoorn, die zijne epauletten wierp binnen de wallen van Tanette, van Hendriks, die dat landschap veroverde, van Köhler in de Lampongs, van majoor Kroesen, van Sorg, die sneuvelde voor Pamangkat, van Sollewijn, de Bast enz. enz., die allen kunnen, behoorlijk verwerkt en in een passend kleed gestoken, daartoe dienen.

En voor hen, die een deel zullen uitmaken van het leger in het vaderland, staat immers de geschiedenis van geheel Europa open.

Maar het is niet eens noodig naar het buitenland te trekken om voor hen voorbeelden te vinden. Geen schooner, edeler voorbeeld van moreelen moed en vaderlandsliefde, van waardeghheid en grootmoedigheid bij grievende, onverdiende vernedering vind ik dan in de houding van den Prins van Oranje, later Koning Willem II.

Daar staat hij met zijn broeder Frederik te Vilvoorden, ongezind toe te geven aan de vertoogen van den prins de Ligne, graaf Duval de Beaulieu, baron de Seens en anderen om Brussel binnen te treden, tenzij men daar de oproerteekens, zooals hij de Brabantsche vlaggen en cocardes bestempelde, weg deed. Eindelijk gaf hij toe aan hun verzoek om zodoende te trachten aan het hoofd der Brusselsche burgerwacht de gemoederen tot bedaren te brengen.

»Ik ben besloten,” zei hij, »om, hoewel het mij verboden is, binnen Brussel te komen. Ik zal den Belgen toonen, dat ik hen onbeperkt ben toegedaan. Er kan een geweerschot op mij gelost worden, maar vrees heb ik nimmer gekend.”

»Tegen den middag”, zegt de Belg Huybrecht, die zich als officier in den Java-oorlog had onderscheiden, »tegen den middag kwam Zijne Koninklijke Hoogheid aan de brug van Laeken, met vier officieren en enkele ruiters, gereed Brussel binnen te rijden. Hij wist het, dat een oproerig gepenpel hem wachtte, dat er kans bestond, dat hem een valstrik gespannen werd en dat de hand van één moordenaar voldoende was hem te doen vallen.”

Maar dat alles verhinderde hem niet zijn voornemen uit te voeren. »Nooit heb ik iemand willens en wetens kwaad gedaan, en nu ik mij opoffer voor het algemeen welzijn, kunnen zij dit niet vergelden met ondank. Bovendien, hoe grooter het gevaar, hoe roemrijker het is, dat gevaar te tarten; en kan mijn dood de rust herstellen, dan zal mijn dood even roemrijk zijn alsof ik op het slagveld ware gesneuveld.»

Dat zijn verheven woorden in den mond van den jongen vorstenzoon, die volgens generaal Knoop de Belgische troebelen beter inzag dan menig ander, ook dan zijn vader. Had men hem gesteund of ook maar de vrije hand gelaten, België zon denkelijk nog verbonden zijn gebleven met Holland en de Oranjes nog zetelen op den troon te Brussel.

Alleen reed de prins vooruit, de schutterij te gemoet, die hem met gepresenteerd geweer ontving. Met bedaardheid, hoewel niet zonder ontroering in zijn uiterlijk, reed hij af op de drommen gewapend volk en stapte hij voort tusschen de dichte menschenmassa, die zich naar hem opdrong, onder een vloed van scheldwoorden en schandelijke taal, dien zijn vurig paard met hoofslagen beantwoordde. Van de Groenmarkt wilde hij zijn paleis door de Rue de la Madeleine bereiken, maar eene barrikade en opgetasto hoopen volks versperden zijn weg en »naar het paleis van het volk, naar het stadhuis» werd hem toegeschreeuwd, terwijl een reusachtige, woeste kerel zijn piek zwaaide boven zijn hoofd en uitriep: »leve de vrijheid, naar het stadhuis!» Te midden van de oorverdoovende kreten van het gepeupel ried Plaisant hem aan »in Godsnaam, monseigneur, en ter wille van uw leven, rijd spoedig naar het stadhuis.»

Een ieder uwer kent dat stadhuis te Brussel, dat wondervolle, schoone gebouw met zijn prachtige gotliek, zijn rijen van beelden, zijn heerlijke kleur.

Stel u voor de stedelijke regeering op de puye staande en daarvoor onzen jongen prins te paard, omstuwd door een wilde, gewapende volksmeuigte, op gematigden toon, vol overtuiging en gevoel een beroep doende op de trouw der burgers, belovende zich geheel te zullen wijden aan hun welzijn, zich gelukkig rekenende als Kolonel-Generaal der Schutterij te midden

van een burgerleger te zijn. Mij dunkt, we zien het haast hoe die slanke, ridderlijke figuur zich verheft in zijne stijgheugels, toen hij — de zoon des Konings — te midden van die dreigende omgeving zijn hand ophief en uitriep »leve de Koning”!

Nog werd die kreet overstemd met het geroep van »leve de vrijheid, weg met van Maanen”, of het paard van den prins sloeg woedend achteruit, toen iemand uit het volk de hand legde op zijn kroep, waardoor hij, die zich vergreep aan het ros, dat slechts door een ruiter als onze prins kon bereden worden, een ernstige wonde bekwam.

Toen brulde men van alle zijden: »maak het paard dood, hij moet afstijgen en te voet gaan, evenals wij. Wij zijn niet gemaakt om vertrapt te worden door de paarden der Hollanders.”

Terwijl de prins het paard van zijn stalknecht besteege, riep hij nog: »is de man gewond, hij zal 1000 francs pensioen krijgen en het paard zal worden afgemaakt”, en daarop sloeg hij de sporen in zijn ros en reed in gestrekten galop, gevolgd door zijn staf, te vergeefs tegengehouden en in weerwil van de planken tusschen de beenen van zijn paard geworpen, door de nauwe, volgepropte straten, sprong over de barrikade, waar een schutter het geweer tegen hem velde, en bereikte zijn paleis.

Is het wonder, dat hij daar het hoofd der Brusselsche burgerwacht, Baron d'Hoogvorst, toevoegde: »en gij mijnheer, die met uw hoofd borg wildet blijven voor mij, is het op die wijze dat gij woord houdt? Hebt gij den zoon uws konings in uwe stad gelokt, alleen om hem daar te laten beleedigen? Is dat de goede trouw der Belgen?”

Neen, meer te verwonderen is het, dat hij spoedig bedaarde en alles deed om de middelen te beramen om rust en orde te herstellen.

Maar op het voorstel, zich aan het hoofd te plaatsen van België, dat zich dan van Holland zou afscheiden, antwoordde hij:

»Gij, Mijnheer Gendebien, wordt geprezen om uwe huiselijke deugden, gij zijt een goed vader en een eerbiedige zoon, maar welke meening zoudt gij dan van mij hebben, als ik mijns vaders belangen aan de mijne ten offer bracht? Wat vertrouwen zoudt gij kunnen hebben in een man, die gedreven door zucht naar heerschappij, den eed van trouw aan zijn

koning zou breken, vooral wanneer die koning zijn vader is? Dat uw keus op mij is gevallen, vereert mij, maar nam ik uw voorstel aan, dan zou ik de achting en eerbied onwaardig zijn, die gij mij betoont. Ook ik ben vader en mijne kinderen een goed voorbeeld schuldig. Het nageslacht zal nooit zeggen; dat een prins van Oranje van zijns vaders hoofd de kroon heeft afgerukt, om die op zijn eigen hoofd te plaatsen."

Toen echter de commissie, door den prins benoemd, aandrong op eene administratieve scheiding tusschen Noord- en Zuid-Nederland en dan beloofde trouw te zweren aan het huis van Oranje, als de Franschen zouden trachten binnen ons gebied te dringen, en beloofden met hem tegen hen te zullen oprukken, toen besloot de prins naar den Haag te gaan om zijn vader de wenschen der Belgen over te brengen. Met een eed van trouw aan den prins van Oranje vertrok de commissie.

De koning maakte het werk van zijn zoon nutteloos en besloot Brussel te bezetten.

Vier dagen lang vochten wij daar en daarna moesten wij het veld ruimen en kwam bijna geheel België in opstand.

Toen toog de prins op nieuw daarheen om met zachtheid te verkrijgen wat zijn vader met kracht van wapenen niet had kunnen verwerven. Die moeilijke, bijna wanhopige taak aanvaardde hij. Het eenige middel om België te behouden voor zijn huis vond hij daarin, dat hij zelf daar de leiding der zaken in handen nam. Doch ook dit middel faalde, en hij zijn terugkeer in Holland werd hij, de held van Quatre-Bras »Oranje belg" gescholden en ongeschikt genoemd Kroonprins te blijven.

Met zooveel koelheid en verwijdering — om de zachtste uitdrukkingen te gebruiken — werd hij behandeld, dat hij genoodzaakt werd naar Engeland uit te wijken.

Doch toen prins Leopold tot koning van België was uitgeroepen en Willem I zijn recht op dat gebied bleef handhaven, was er een man noodig van groote en buitengewone hoedanigheden, want de kracht van een leger hangt grootendeels af van het gehalte van het hoofd, dat het aanvoert.

Kunde en inspanning zijn voor die taak niet voldoende, een helder en snel inzicht, een vaardigheid van besluiten en bevelen,

cene geschiktheid om allen vertrouwen in te boezemen en aller geestdrift op te wekken, kracht, kalmte, koelbloedigheid, heldhaftigheid, dat alles moet een legerbevelhebber bezitten.

De prins, vroegere grieven vergetende, aarzelde geen oogenblik het opperbevel te aanvaarden.

Voorwaar, hij was toen een prachtig voorbeeld van militaire deugden.

Aldus wil ik de kadetten opvoeren tot die heldenvereering, die, volgens Carlyle, de diepste kern en allerhoogste praktische volmaking is van alle soorten van vereering.

Hij gelooft, dat heldenvereering, verschillend genit in ieder verschillend tijdvak van de wereldgeschiedenis, de ziel is van alle maatschappelijke betrekkingen onder de menschen; dat het goed of slecht vereeren van helden nauwkenrig den graad aangeeft van den goeden of slechten toestand der wereldsche zaken. De groote proefsteen van iemands geestelijken toestand, die zijn geheelen heldenaard en al zijn doorzicht aan het licht brengt, of wel zijn lakeienaard en hoornoogige beneveldheid, is deze vraag, die hem voorgelegd wordt: »welken man eert gij, wat is uw ideaal van een man of komt daar het dichtste bij?»

Ja, Mijne Heeren! of wij het ons bekenneuen willen of niet, de behoefte aan heldenvereering hebben wij allen gevoeld en de hemel geve het, voelen wij nog.

Ik herinner mij nog hoe ik nu voor een dertig jaren te midden van een peloton Indische kadetten over het kasteelplein marcheerde naar de godsdienstoefening.

Op den hoek van dat plein stond een Indisch hoofdofficier in vol uniform. De breede klep van zijn met goud omzette pet wierp een schaduw over zijn mager, bruin gezicht en daaronder schitterde op zijn borst de Militaire Willemsorde.

Nauw kregen wij hem in het oog of de hoofden werden hooger gedragen, de borst nitgezet, de voeten met meer vastheid en regelmaat op de straatsteenen gedrukt. Wij allen, groote kinderen die wij waren, wilden onze kranigheid toonen aan hem, dien onbekenden kleinen, mageren, bruinen man, die voor ons het leger representeerde, waarin wij zouden dienen en dien wij

in gedachten omhingen met een reeks van groote daden. Wat was dat anders dan de uiting eener naïve behoefte aan helden-vereering?

Die zelfde, dikwijls onbewuste drang, eenmaal te gelijken op mannen, die wij als schitterende voorbeelden meenden te mogen vereeren, heeft ook de meesten uwer de militaire loopbaan aangewezen als den besten weg, dat doel te bereiken.

En dankbaar mogen wij wezen als zulk een verheven aspiratie de richting van onzen levensloop bepaalde, al hadden wij ook voor ons zelfden geen vol besef van dat verlangen.

Zoo mag ook een volk dankbaar wezen als het zulk een aspiratie bezit.

Wat die kan uitwerken, leeren ons de oorlogen van 1813—1815 en die van 1870.

De heer Plantenga wees er ons op hoe groot de invloed was van het Duitsche volk op zijn legerscharen daar in de vlakten van Frankrijk.

De Duitsche soldaat wist, dat zijne broeders in het vaderland hem met belangstelling volgden, zijn moed en zijne volharding op prijs stelden en dat het gansche Duitsche volk met vol vertrouwen op het leger neerzag.

Dat vertrouwen mocht niet worden beschaamd.

En ik voeg er bij: dat vertrouwen bestond, omdat het de kinderen des lands waren, die daar streden voor een zaak, die door het land als edel, als hoog, als noodwendig en als waar werd gevoeld.

Beide oorlogen, die ik noemde, waren uitingen van een diepen ernst en van een heilige aandrift in dat Duitsche volk — eerst het afschudden van overheersching en het verkrijgen van vrijheid van bestaan, later vrijheid om zich te organiseeren tot een machtig rijk.

Die Duitschers vergaten hunne groote mannen niet en trachtten niet alles wat er klein was in hunne helden, die toch slechts menschen waren, te voorschijn te brengen om daarmede hun grootheid te bedekken. Ziet, hoe werd Blücher vereerd en de aanvoerders in 1870!

Ook nu nog gaat de keizer van Deutschland zijn volk voor

in de openlijke vereering van den Grooten Keurvorst, van Gustaaf Adolf, van Peter den Groote, van mannen, die hij zich tot ideaal heeft gesteld, en dat, omdat hij gevoelt de heilzame kracht, die van zulk eene vereering uitgaat.

Carlyle zegt: »de vereering van een heros is de transcendentale bewondering van een groot man.

Geen edeler gevoel dan dat voor iemand hooger en grooter dan hij zelf, woont er in de borst van een man. Nu, zoowel als vroeger, is dat een levenwekkende invloed in 's menschen leven. Godsdienst is er op gegrondvest, alle godsdienst tot nu toe bekend.

En is niet alle loyaleit vermaagschapt aan godsdienstig geloof?

Geloof is loyaleit aan een bezielde leeraar, aan een geestelijken held. En wat is daarom loyaleit in het algemeen anders dan een uitvloeisel van heldenvereering en onderdanige bewondering voor den waarlijk grooten?

De maatschappij is op heldenvereering gegrondvest. Alle waarigheden, alle rangen waarop de menschelijke gemeenschap rust, zijn wat we noemen een hero — archie, een regeering van helden of een hierarchie. Koning beteekent kan-ning, een man die kent of kan." En dan vervolgt hij:

»Ik weet, dat nu in deze tijden, dat, wat ik heldenvereering noem, voorgeeft niet meer te bestaan, en geheel heeft opgehouden te bestaan. Dit is een eeuw, die als het ware het bestaan van groote mannen ontkent, ja zelfs het nut, de wenschelijkheid van groote mannen. Geef den critici een groot man, b. v. Napoleon, dan beginnen zij hem na te rekenen, in plaats van hem te vereeren, zij nemen zijne afmetingen en stellen hem u voor als een klein soort mensch.

»Hij was het voortbrengsel van zijn tijd"" zeggen zij: de tijd riep hem op, de tijd deed alles, hij niets, dan wat de critici ook zouden hebben kunnen doen.

Neen, hij was niet een voortbrengsel van zijn tijd, maar hij was een geschikt man voor zijn tijd, en de geschikste man voor iederen tijd is de meest trouwhartige, de rechtvaardigste, de edelste; wat hij ons leert is juist het wijste, het meest passende, dat wij waar en hoe ook kunnen leeren.

Zoolang hij dat bleef, was Napoleon een held.

Als breidelaar van de zich zelf verslindende Fransche revolutie, als organisateur van het goede, dat die omwenteling bevatte, was hij groot. Hij had een helder oog om te zien, wat hij doen moest, en een ziel om te durven en te doen. Zijn stijgen tot het koningschap was natuurlijk. Ieder mensch zag dat hij een Koning — een Kanning was. De gemeene soldaat was gewoon op marsch te zeggen: »die kletsende advocaten daar in Parijs, allemaal praten en geen werk. Wat wonder dat de boel spaak loopt. We zullen daarheen dienen te gaan en onzen kleinen korporaal daar plaatsen.””

Zij gingen en plaatsten hem daar, zij en geheel Frankrijk. Eerste Consul, Keizer, Overwinning van Europa — tot de arme luitenant van La Fère, niet onnatuurlijk, in zichzelf den grootsten man zag van allen, die in de laatste eeuwen hadden bestaan.”

Doch toen, veronderstelt Carlyle, dien ik hierboven vertaalde, kreeg het charlatan element in Napoleon de overhand.

Na zijn eerste glorievolle dagen was hij geen held meer — slechts een acteur.

Mag ik u voorlezen wat mijn broeder daarover schreef in zijne verhandeling over graaf Leo Tolstoi?

»Het is de vooravond van den slag bij Borodino. Napoleon bevindt zich in zijn tent; Beausset, door Maria Louise gezonden, komt den Keizer deze verrassing uit Frankrijk brengen: het portret van den keizerlijken prins, geschilderd door Gerard. Het jongetje wordt voorgesteld spelend met den wereldbol. Gelijk bij het bekende spel geschiedt, vangt het kind de wereld en laat haar draaien op de punt van een scepter.

De humbug der voorstelling bevalt Napoleon. Hij geeft bevel, dat men het portret aan den ingang van zijn tent zal plaatsen, opdat het leger den Roi de Rome zie spelen met den wereldbol.

Eenige oogenblikken later stijgt de Keizer te paard, en zich naar het portret begevend, dat nog altijd te pronk staat, zegt hij, met den vinger naar den Roi de Rome wijzend, of hij zich plotseling bedacht.

»Neem dat weg; mijn zoon is te jong om een slagveld te zien.””

Van dit gezwets brengt Tolstoi u naar het Russische leger-

kamp. Het is dezelfde avond, de avond voor een der bloedigste veldslagen.

Op den stoffigen weg marcheerde de infanterie, blootshoofds, de kolven der geweren omhoog; daarachter kwam de geestelijkheid in plechtigen optocht. Soldaten en officieren droegen een groot beeld, zwart van onderdom, in zilver gevat. Het was de heilige moeder van Smolensk. Ter rechter en ter linker, vóór en achter den stoet, marcheerden, liepen, knielden de soldaten, bij duizenden en duizenden. De processie bereikte den heuvelrug; de priesters zwaaiden hun wierookvaten en het Te Deum ving aan.

Helder schoten de zonnestralen neder, een zachte luchtverheffing, een koelte speelde door de haren van al die duizende ontbloote hoofden, kruilden de linten, die het beeld versierden, en het krachtige gezang verhief zich dof ten hemel.

Zoover het oog reikte, zag men niets dan aangezichten, aangezichten naar het beeld gekeerd, eerbiedig en met eene uitdrukking van koortsachtige geestvervoering.

Daar ontstaat beweging in de rijen.

Het is de oude bevelhebber, het is Kontousof, die komt. De grijsaard knielt in het midden van zijne troepen en kust het beeld, symbool van Rusland, zichtbaar teekenen van het vaderland, voor 'twelk zij morgen sterven zullen, die daar liggen — vijftig duizend!

Waarom, vraagt Tolstoi, werd Napoleon op dien dag geslagen? Waarom hielden de Russen, die overal teruggeweken waren, bij Borodino stand? Was de dapperheid der Franschen minder? Zij was dezelfde. Bleef het veldheerstalent van Napoleon in gebreke? Geen slag werd nauwgezet voor bereid. Hadden Ney en Murat hun oude bravoure niet meer? Zij droegen dien ten aanschouwe schitterender dan ooit. Was dan de overmacht der Franschen minder overweldigend, hun artillerie, werd zij minder goed bediend? Niets ontbrak. Waarom dan werd Napoleon verslagen?

Omdat in het hart van iederen Rus dat iets was, 't welk niet overwonnen worden kan.

De ziel van Rusland streed bij Borodino. Niet het leger,

maar het Russische volk heeft daar gevochten. »Moskou, onze moeder met hare blanke muren», droegen de arme soldaten in het hart: in hun hart een groote, heilige liefde.

»Het succes», laat de schrijver een zijner personen zeggen, op den avond van den slag, »het succes van een veldslag hangt niet van de positie af, van de wapenen, van het getal der strijdenden.»

»Waarvan dan», wordt hem gevraagd.

»Van het gevoel dat in mij is, en», vervolgt de officier op de soldaten wijzend, »dat is in ieder van hen.»

Die zedelijk het sterkst en het krachtigst is, die zijn land het vurigst en waarachtigst lief heeft, die den dood het minste vreest, die wint het op den duur. Het zijn niet de zwaarden en kanonnen, het zijn de geesten der natiën, die zich meten op het slagveld.

En ziet, hoe pittig brengt Napoleon zelf die stelling van zijn tegenstander onder getallen, waar hij zegt »de uitslag van den strijd hangt voor drie vierde af van moreele invloeden en voor slechts een vierde van materiele toestanden.»

Aan dat een vierde gedeelte bracht nu de Nederlandsche natie weder 9 miljoen voor nieuwe geweren ten offer.

Als zij en het Nederlandsche leger in tijden van gevaar ook de waarde van dat drie vierde gevoelt, en er naar handelen, dan is het vaderland nog niet onherroepelijk verloren, zelfs in den meest ongelijken strijd.

Wel hebben wij geen prins van Oranje om ons aan te voeren, zooals voor driehonderd en voor vijf en zestig jaren, wel is er zelfs geen aangewezen opperbevelhebber, gekend en geëerd bij het volk, vol vertrouwen gehoorzaamd door het leger, maar liefde en offervaardigheid voor het vaderland zal er wezen, daarvoor staat ons borg veel van wat er in 1830 geschiedde en dat wat nog dagelijks getoond wordt in onze Indische bezittingen.

En als dan hier de oorlogsfakkel zal branden, als de kruitdamp zich vermengt met de lage wolken, die drijven over onze polders, als de mannen van Nederland zullen vereenigd wezen tot verdediging hunner moerassige vlakten, evenals de Russische

moejik vereenigd was tot verdediging zijner onafzienbare sneeuwvelden, dan behoeft hier geen levenloos symbool van het vaderland te worden rondgedragen, zooals het beeld van de heilige maagd van Smolensk in de vallei van Borodino, want dan zal tusschen onze gelederen over de groene weidevelden voortzweven de afstammelingen van onze heroën uit vroeger en later tijd, de liefelijke verpersoonlijking van ons heerlijk vaderland, Koningin Wilhelmina.

(Toejuichingen).

De Voorzitter: Het onderwerp, dat de heer Hooijer de welwillendheid heeft gehad dezen avond te behandelen, is zeker een allerbelangrijkst onderwerp, dat in hooge mate de aandacht en de ernstige overweging verdient van allen, wien het belang van het leger ter harte gaat.

Een juist begrip bij de officieren van de plichten, die hun stand hun oplegt, is ongetwijfeld een der beste waarborgen voor de aankweeking en handhaving van een goeden geest in het leger, zonder welke dat leger niet alleen zijne rechten op de achting en de sympathie der natie verliest, doch tevens groot gevaar loopt, van in de ure des gevaars in de vervulling van zijn taak te zullen tekortschieten.

Ik meen dan ook te mogen constateeren, dat de heer Hooijer een zeer gelukkige keuze heeft gedaan door juist dit onderwerp voor zijne voordracht te kiezen, te meer, omdat het, als mijn geheugen mij niet bedriegt, in onze Vereeniging nog nimmer opzettelijk werd ter sprake gebracht.

Tevens houd ik mij overtuigd uit nu aller naam te spreken, wanneer ik den heer Hooijer hartelijk dank zeg voor de boeiende wijze waarop hij, nu eens puttende uit eigen ervaring, dan weder uit de geschiedenis of ook wel uit de geschriften van Tolstoi en anderen, meesters in de onderkenning van de roerselen van het menschelijk hart, zijn onderwerp heeft ingekleed.

Ik zeg den heer Hooijer dan ook dank voor de aangename oogenblikken, die hij ons heeft verschaft en geef hem de verzekering, dat zijne woorden ongetwijfeld weerklink in veler harten zullen vinden.

(Applaus.)

Het onderwerp leent zich mijns inziens weinig tot discussie. Evenwel wensch ik gaarne de gelegenheid te geven, hetzij om eenige opmerking te maken, hetzij om den spreker eenige aanvulling te verzoeken.

Indien niemand het woord verlangt en ook geen der aanwezigen iets in het midden heeft te brengen in het belang der Vereeniging, sluit ik de vergadering.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.
